

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

HOLOCAUST V DÍLECH HANNAH ARENDTOVÉ A ZYGMUNTA BAUMANA

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Eva Krejcarová**
Vedoucí práce: PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva Krejcarová**
Osobní číslo: **P11000218**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Holocaust v dílech Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl práce: určit na základě prostudované literatury pojetí Holocaustu z pohledu Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana, a komparovat jejich názory na dané téma.

Metody: komparace, kompilace prostudované literatury, interpretace.

Student se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARENDOVÁ Hannah. Eichman v Jeruzalémě. Praha, 1995. s. 428. ISBN 80-204-0549-6

ARENDOVÁ Hannah. Krize kultury. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 157. ISBN 80-204-0424-4

ARENDOVÁ Hannah. Mezi minulostí a budoucností. Brno, 2002. s. 262. ISBN 80-85959-92-5

ARENDOVÁ Hannah. Původ totalitarismu: I-III. Praha: Oikoymenh, 1996. s. 675, ISBN 80-86005-13-5

BAUMAN Zygmunt. Modernita a holocaust. Praha, 2010. s. 330. ISBN 978-80-7419-028-5

BAUMAN Zygmunt. Tekutá modernost. Praha: Mladá fronta, 2002. s. 343. ISBN 80-204-0966-1

BAUMAN Zygmunt. Tekuté časy. Praha: Academia, 2008. s. 109. ISBN 978-80-200-1656-0

Vedoucí bakalářské práce:

IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **15. listopadu 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **10. prosince 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat panu PaedDr. IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D. za odborné vedení při tvorbě této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za pomoc a podporu v průběhu studia.

Anotace

Tato práce pojednává o pojetí Holocaustu z pohledu Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana.

Cílem a smyslem této bakalářské práce je komparace pohledů na Holocaust dvou hlavních filosofů – Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana. Dále vyzdvihnout osoby, které si tímto obdobím prošly a poukázat díky nim na důležitá fakta problematiky Holocaustu, která jsou již opomenuta.

Ústřední součástí této práce je první část, v níž porovnávám, komentuji a shrnuji pohledy Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana na problematiku Holocaustu. V této části se též nachází i názory dalších významných osobností, kterými jsou Viktor Emil Frankl či Jehuda Bauer. Druhou podstatnou částí této práce jsou výpovědi pamětníků, kteří hrůzu a bídu Holocaustu zažili na vlastní kůži. Snažím se zde ukázat pravé pohledy na problematiku Holocaustu těch, kteří vědí „opravdové“ odpovědi. Na rozhovory s pamětníky pak navazuje komparace jejich výpovědí s výpověďmi filosofů. V závěru této práce může čtenář nalézt shrnutí názorů na Holocaust všech uvedených osob, a na základě toho projevit úctu k těm, kteří díky Holocaustu přišli téměř o vše.

Klíčová slova: Holocaust, Hannah Arendtová, Zygmunt Bauman, koncentrační tábor, antisemitismus, sionismus.

Annotation

This bachelor thesis deals with conception of Holocaust from the perspective of Hannah Arendt and Zygmunt Bauman.

The aim and purpose of this bachelor thesis is comparison of views on Holocaust of two main philosophers – Hannah Arendt and Zygmunt Bauman. Particular aim is to highlight persons, who went through this period and thanks to them refer important facts about issues of Holocaust, which are already omitted.

Main component of this bachelor thesis is the first part, in which I compare, comment and summarize views of Hannah Arendt and Zygmunt Bauman on Holocaust. In this part there are also opinions of others significant persons, who are Viktor Emil Frank or Jehuda Bauer. The second significant part of this bachelor thesis is constituted with testimony of contemporary witnesses, who experienced the horror and misery of the Holocaust at first hand. I try to show the true views on issues of Holocaust by those, who know the “true” answers. On interviews with contemporary witnesses follow comparison of their testimonies and testimonies of philosophers. At the end of this thesis, reader can find a summary of views on Holocaust of all mentioned persons, and on that basis show respect to those, who because of Holocaust lost almost everything.

Key words: Holocaust, Hannah Arendt, Zygmunt Bauman, concentration camp, anti-Semitism, Zionism.

Obsah

Úvod.....	8
1 Holocaust	9
1.1 Hlavní autoři zabývající se tímto tématem	9
1.1.1 Hannah Arendtová	9
1.1.2 Zygmunt Bauman	12
1.2 Další významní autoři zabývající se tímto tématem.....	13
1.2.1 Jehuda Bauer.....	13
1.2.2 Viktor Emanuel Frankl	17
2 Komparace pohledů H. Arendtové a Z. Baumana na problematiku holocaustu.....	21
2.1 Interpretace Hannah Arendtové na dané téma.....	21
2.1.1 Antisemitismus	21
2.1.2 Imperialismus.....	24
2.1.3 Totalitarismus	29
2.2 Interpretace Zygmunta Baumana z hlediska problematiky holocaustu	34
2.3 Komparace názorů uvedených autorů na problematiku holocaustu	36
2.3.1 Společný pohled na problematiku holocaustu Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana.....	36
2.3.2 Rozdíly v pojetí problematiky holocaustu mezi Hannah Arendtovou a Zygmuntem Baumanem.....	37
2.3.3 Shrnutí.....	38
3 Pohled na problematiku Holocaustu v dnešní době.....	41
3.1 Marta Kottová	41
3.1.1 Interpretace Marty Kottové na dané téma.....	42
3.1.2 Shrnutí.....	44
3.2 Komparace tezí Hannah Arendtové, Zygmunta Baumana a Marty Kottové v souvislosti s problematikou Holocaustu	45
Závěr	48
Seznam literatury	49
Přílohy.....	51

Úvod

Holocaust pro nás bude vždy představovat děsivou a obrovskou lidskou tragédií, díky níž zemřelo přes 5,2 miliónu Židů po celém světě. Svět se rozdělil na šílené vrahy, bezmocné oběti a ostatní, z nichž mnozí obětem pomáhali...Lidské utrpení mohlo být ukončeno pouze vítězstvím protinacistických armád nad fašisty. Židé byli pronásledováni po většinu svých dějin, a přesto byl holocaust považován za něco „jedinečného“. Za prvé proto, že k dosažení vyhlazení Židů nacisté užívali byrokracie moderního státu, za druhé proto, že se Němci řídili nesmyslnou rasistickou ideologií, která považovala Židy za „nebezpečnou rasu“. Němci se na základě „konečného řešení židovské otázky“ bláhově domnívali, že tím bude požehnán celý národ. K tomu citát Hannah Arendtové: *„Násilí je protikladem moci, protože moc pramení z masové spolupráce, kdežto k násilí není třeba velkého počtu lidí, stačí účinná technologie“*.¹

Předmětem této bakalářské práce je především popis a rozbor problematiky holocaustu. První část je věnována hlavním představitelům této problematiky, tj. Hannah Arendtové a Zygmuntovi Baumanovi. Jsou zde uvedeny nezávislé pohledy dvou autorů na toto téma a následná komparace jejich názorů s názory neméně významných osobností, kterými jsou Viktor Emil Frankl a Jehuda Bauer.

Hlavním cílem této práce je vypracování pojetí holocaustu dle Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana a zároveň snaha, ukázat čtenáři též poznatky týkající se problematiky holocaustu z pohledu lidí, kteří si touto děsivou lidskou tragédií sami prošli a o mnohé díky ní přišli.

¹ Citáty slavných. *Hannah Arendtová* [online]. [vid. 14. 7. 2014]. Dostupné z: http://citaty-slavnych.cz/autor/Hannah_Arendtova

1 Holocaust

Původní název je odvozen z řeckého holokauston, což je označení pro náboženskou obětinu, která se celá spálí. Autorem termínu je nositel Nobelovy ceny míru Elie Wiesel, který jej poprvé užil ve svém románu *Noc* ve smyslu „zničení ohněm“. Holocaust, též nazývaný jako šoa (hebrejsky pohroma), churban (v jidiš zničení) či porajmos (romsky spolknutí), je označení pro systematické a státem provozované pronásledování a hromadné vyvražďování osob, označených jako Židé, prováděné nacistickým Německem a jeho spojenci v době druhé světové války. Během této genocidy bylo vyvražďeno cca 6 miliónů Židů.²

Termín Holocaust byl později rozšířen i na systematické vyvražďování dalších etnických, náboženských a politických skupin – Romů, Poláků, občanů Sovětského svazu, homosexuálů či komunistů a sociálních demokratů. Dle těchto informací se pak počet obětí zvyšuje na zhruba 11 – 17 miliónu lidí.³

Autorka je toho názoru, že holocaust ovlivňoval a vždy ovlivňovat bude dění kolem nás. Na utrpení takového rozsahu nelze zapomenout, což se ukazuje v dílech, která budou tuto práci provázet, jako např. *Krize kultury*, *Modernita a holocaust* či *Úvahy o holokaustu*, a jiné.

1.1 Hlavní autoři zabývající se tímto tématem

1.1.1 Hannah Arendtová

Klíčovým dílem týkajícím se téma holocaustu tak, jak ho chápe Hannah Arendtová, je bezpochyby její *Původ totalitarismu I-III*.⁴ Jedná se o velkolepé politické třísvazkové dílo zachycující počátky totalitarismu 20. století.

Život

Hannah Arendtová, původním jménem Johanna, se narodila roku 1906 v Hannoveru v židovské rodině a je považována za jednoho z nevlivnějších politických

² Wikipedie. *Holokaust* [online]. Aktualizováno 15. 12. 2014 [vid. 16. 12. 2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Holokaust>

³ Wikipedie. *Holokaust* [online], pozn. 2.

⁴ ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. s. 675. ISBN 80-86005-13-5.

myslitelů 20. století. Studovala filosofii a klasickou filologii ve Freiburgu u Edmunda Husserla, v Marburku u Martina Heideggera a Rudolfa Bultmanna.⁵ V roce 1933 ilegálně pracovala pro německé sionisty, byla zatčena, z Německa pak utekla nejprve do Francie, poté přes Lisabon do New Yorku. Umírá na konci roku 1975.

Zájem o studium se u Hannah Arendtové projevil už na střední škole, kdy pro ni byl velkou inspirací Immanuel Kant či Johann Wolfgang Goethe. Poté pokračovala studiem teologie v Marburgu, kde se seznámila s Martinem Heideggerem. Jeho fenomenologická metoda měla velký vliv na její spisy. Ve studiu fenomenologie pak dále Hannah Arendtová pokračovala u Edmunda Husserla. Následně studovala též filosofii u Karla Jasperse, z níž roku 1928 odpromovala práci *Der Liebesbegriff bei Augustinus* – o konceptu lásky v díle Sv. Augustina.⁶

I přesto, že se nikdy u Hannah Arendtové doma nemluvalo o Židech, věděla, že Židovkou je, ba i tak vypadala. Antisemitismus byl všude kolem ní. Už dávno před tím, než vypukla pravá nenávisť vůči Židům, bylo jasné, že nacisté jsou a budou nepřáteli všech Židů. „*Je-li člověk napaden jako Žid, musí se jako Žid i bránit*“.⁷ Nebylo to však stejné... Žid se nemohl bránit jako Němec. Jedinou možností bylo se angažovat, a to u sionistů, kteří jako skupina vznikli v 19. století mezi evropskými Židy, a jejichž cílem bylo přesídlit Židy do Izraele a udržet židovský stát. V tuto dobu se stala autorčina příslušnost k židovství jejím vlastním problémem, především politickým. Hlavním zlomem byl transport Hannah Arendtové roku 1943 do Osvětimi. Za svobodu v té době nebylo možno ničím zaplatit, především v případě pokud jste byli Žid. Zde už jen zbývalo si opakovat: Pane, odpusť jim, neboť oni nevědí, co činí.

Už v dospívajícím věku autorka věděla, že se bude věnovat filosofii. Věděla to, protože knihy známých filosofů, jako byl Immanuel Kant, měl její otec doma. Nejednalo se zde o touhu filosofii studovat, ale o snahu, jí porozumět. Hannah Arendtová v jádru mezi filosofy nepatří. Lze-li to tak vyjádřit, jejím hlavním oborem vždy byla především politika. Sice filosofii vystudovala, ale sama se nikdy mezi

⁵ ARENDOVÁ, H., pozn. 4.

⁶ Wikipedie. *Hannah Arendtová* [online]. Aktualizováno 28. 10. 2014 [vid. 30. 10. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hannah_Arendtová

⁷ BLÁHOVÁ, A. Hannah Arendtová: Podstatné je pro mě porozumět. In: *Roš chodeš* [online]. 2006, prosinec [vid. 8. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2006/12/arendt_100

filosofy nezařazovala. Mnohokrát byla tázána na to, jaký vliv mají její díla...ona však chtěla porozumět, ne ovlivňovat!

Dílo

To, že Hannah Arendtová vždy usilovala o porozumění, ne o ovlivňování, se jasně projevuje v jejím díle *Eichman v Jeruzalémě*, které vzešlo z toho, že sama autorka byla u procesu přítomna, tehdy jako reportérka časopisu *The New Yorker*. Po vydání článku byl text okamžitě navrhnut na knižní vydání, jako „postrach“ do budoucna. V kostce zde šlo o to, že na Židech bylo spácháno nacisty neskutečné zlo, tj. „šest milionů žalobců...jejich krev křičí do nebe, ale jejich hlas již nelze uslyšet“⁸, řečeno při úvodní řeči státním zástupcem G. Hausnerem. K pobouření z reportáže Hannah Arendtové vedly tři důvody. Pro většinu Eichman představoval vraždící monstrum a organizátora deportací Židů do koncentračních táborů, avšak pro autorku byl jakousi „směšnou postavičkou“ té doby, představující výplod zvráceného politického režimu. Dle autorky to byl člověk, který opravdu věřil, že řeší židovský problém z hlediska oddanosti těm, kteří mu to přikazovali. Přes zločiny, které Eichman spáchal, nebyl odsouzen jako vraždící monstrum, ale jako „člověk s velmi pozitivními idejemi“⁹, kterého v něm viděli „odborníci na lidskou duši“¹⁰, a který „před izraelským soudem i v izraelském vězení fungoval stejně dobře jako za časů nacistického režimu“.¹¹

*„Nebylo na něm známky pevného ideologického přesvědčení či jakékoli zlovolnosti. Jedinou význačnou charakteristikou jeho chování při procesu i při policejním vyšetřování, které soudnímu líčení předcházelo, bylo cosi naprosto negativního: nikoli hloupost, ale naprostá absence myšlení... Tam, kde mu chyběly zaběhané, rutinní procedury, působil zcela bezradně a jeho výslechy, při kterých se vyjadřoval jazykem sestávajícím ze samých klišé a frází, se stávaly děsivou a morbidní komedií“.*¹² Už toto pojetí Eichmana národ popuzovalo, tím víc, že k němu Hannah Arendtová přidala kritiku na vedení židovských komunit po celé Evropě. Obvinila je z dobrovolné spolupráce s nacistickým terorem v případě řešení „židovské otázky“. Tím prokázala zaujatost, ale zároveň oddanost a snahu porozumět své práci.

⁸ ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichman v Jeruzalémě*. Praha, 1995. ISBN 80-204-0549-6. s. 347.

⁹ ARENDTOVÁ, H., pozn. 8, s. 39.

¹⁰ ARENDTOVÁ, H., pozn. 9.

¹¹ ARENDTOVÁ, Hannah. *Život ducha*. Aurora 2001. ISBN 80-7299-041-1. s. 4.

¹² ARENDTOVÁ, H., pozn. 11.

1.1.2 Zygmunt Bauman

Nejdůležitějším pramenem týkajícím se holocaustu tak, jak ho chápe Zygmunt Bauman, je jeho dílo *Modernita a holocaust*.¹³ Dílo je napsáno roku 1989 jako dvojnásobná rozpolcenost mezi modernitou a holocaustem.

Život

Zygmunt Bauman se narodil roku 1925 v Poznani, v polské židovské rodině. Po okupaci Polska nacistickým Německem za druhé světové války uprchl do Sovětského svazu. Později sloužil v první armádě polského vojska, která byla kontrolována Sověty. Zygmunt Bauman byl doslova zatvrzelým anti-sionistou, což vedlo k nepřátelství s jeho otcem. Po skončení druhé světové války začal studovat sociologii na varšavské Akademii sociálních věd. Tento obor však byl zrušen jako buržoazní. Pokračoval tedy ve studiu filosofie a po jeho ukončení nastoupil jako profesor na Varšavskou univerzitu, kde setrval až do roku 1968.¹⁴

Zpočátku Baumana inspirovala marxistická doktrína, od které však brzy přešel ke kritice komunistického režimu, ke které ho inspirovaly práce A. Gramsciho a G. Simmela. V roce 1968 Bauman upadl v nemilost komunistického režimu a na základě toho byl nucen, jako jeden z mnoha dalších intelektuálů, emigrovat. V emigraci se vrátil zpět k sociologii, kterou vyučoval nejprve v Izraeli, poté v Anglii, kde získal titul profesora sociologie.

Dílo

I přesto, že Bauman napsal rozsáhlou analýzu modernity, v žádné ze svých studií neuvádí, co to přesně modernita podle něj je. Z jeho děl vyplývá, že jedním ze základních charakteristických znaků modernity je byrokratická kultura, což je vlastně způsob, kterým vznikla nacistická genocida evropských Židů. Byrokracie je racionální způsob rozhodování mající hierarchické uspořádání podle pevných pravidel. Holocaust byl dle Baumana negativní stranou modernity. Příčinou holocaustu byla moderní byrokracie, která se lišila od všech ostatních, a které nebylo možno zabránit. Moderní civilizace, říká Bauman, nebyla pro holocaust dostatečnou podmínkou, byla však

¹³ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. s. 330. ISBN 978-80-7419-028-5.

¹⁴ Wikipedie. *Zygmunt Bauman* [online]. Aktualizováno 14. 1. 2015 [vid. 20. 1. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Bauman

podmínkou nutnou.¹⁵ Volba odstranění Židů byla tedy, dle Baumana, dílem racionálního byrokratického postupu i přesto, že byrokratická rozhodnutí sama o sobě vlastně žádnou racionální hodnotu nemají a nejsou ani reálně uvažující.

„Úředník si nevypěstuje výčitky svědomí, poněvadž obvykle není bezprostředně odpovědný za výsledky své činnosti. Jeho činnost obnáší jen drobný díl většinou anonymního procesu, který na konci vede k vraždě; následkem toho si taky byrokrat zřídka uvědomí plný rozsah toho, čeho je sám jen malou částí.“¹⁶ To pak vede k otázce: Co vedlo byrokracii k holocaustu? S antisemitismem to dle Baumana nesouvisí, protože nelze jakoukoli genocidu vysvětlit nenávisť vůči někomu jinému. I přesto připouští, že holocaust mohl souviset s nenávisť Němců k Židům. Proč se tedy Bauman pouští do rozboru antisemitismu, když mu v jádru nerozumí? Poté však na své domněnky navazuje tím, že „předmoderní antisemitismus byl fobií a že historie měla antimodernistickým fobiím paradoxně dovolit vybit se skrze kanály a formy, které mohla rozvinout pouze modernita“.¹⁷ Z toho tedy plyne, že modernita uvolnila antisemitismus.

Bauman však k tomu, že modernita produkovala antisemitismus, připojuje i to, že produkovala též genocidu či deportace do táborů, čímž pouze udává definice ostatních, ale ne svoje vlastní, jelikož takovéto shrnutí pak souvisí se spoustou jiných definic genocidy.

1.2 Další významní autoři zabývající se tímto tématem

1.2.1 Jehuda Bauer

Dílo Jehudy Bauera, užití pro tuto práci, nese název *Úvahy o holokaustu*.¹⁸ Dílo je originální samo o sobě tím, že je pojaté spíše jako přednáška a působí na čtenáře velmi hlubokým dojmem toho, že autor prostě ví, o čem je řeč.

Život

Jehuda Bauer se narodil roku 1926 v Praze v česko-německé rodině židovského původu. Otec i matka byli sionisté, kteří usilovali o přestěhování, což se jim podařilo až

¹⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7419-028-5. s. 46.

¹⁶ BAUMAN, Z., pozn. 15, s. 17-26.

¹⁷ BAUMAN, Z., pozn. 16, s. 85.

¹⁸ BAUER, Jehuda. *Úvahy o holokaustu*. Praha, 2009. s. 272. ISBN 978-80-200-1739-0.

roku 1939, kdy odjeli vlakem do Polska a přes Rumunsko se dostali do Palestiny.¹⁹ Jehuda Bauer studoval na univerzitě v Cardiffu (Wales), což však roku 1948 přerušil, aby se mohl zúčastnit izraelské války za nezávislost. Roku 1960 získal doktorát na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě, kde hned poté začal vyučovat. Dnes přednáší i na univerzitách v zahraničí, především v USA. Jehuda Bauer je autorem mnoha studií a vědeckých prací, pracuje v izraelské Akademii věd a je považován za předního světového znalce dějin holokaustu. V roce 1998 byl Jehuda Bauer oceněn Izraelskou cenou za odbornou a pedagogickou práci v oblasti prevence genocidy.²⁰

Dílo

Dílo Jehudy Bauera je v mnohém jiné ve srovnání s díly ostatních autorů. Např. to, že autor přemýšlí celistvěji nad tématem, než bývá zvykem, a jednotlivé kapitoly se spíše podobají filosofickým esejím, avšak podloženým velkou znalostí fakt z historie, je velmi nevšední a zajímavé. Čtenář zde má tak možnost sledovat vývoj teologických názorů na holocaust, ale na druhé straně i se vžít do příběhů hrdinů židovského odboje.²¹

Jednou z hlavních předností, kterou je dílo Jehudy Bauera ozvláštněno, je, že není strukturováno chronologicky, jako většina jiných děl, ale fenomenologicky. Kniha je rozdělena do jedenácti kapitol a každá jednotlivě byla věnována nějakému vážnému problému.

a) *Kapitola první – třetí*

Zde se autor zabývá pojmy genocida a holocaust. Počínaje definicí holocaustu přes jeho porovnání s ostatními genocidami a konče autorovou bezprecedentností. Tuto bezprecedentnost pak Jehuda Bauer spatřuje především v iracionalitě chování nacistů a v ideologii. Iracionální motiv nacistů k tomu, že vyvraždění všech Židů na světě povede k čistě rasové utopii, je dle autora nově vzniklým mezníkem v historii genocid. Avšak tvrzení, že holocaust byl iracionální, nemusí nutně znamenat, že byl i bezprecedentní. Byly např. stalinské čistky prováděné ve 30. letech 20. století, z nichž některé splňují body genocidy, racionální? Iracionalita kolektivního násilí, vedoucí k utopii, nebyla pro nacisty zas tak důležitou.

¹⁹ Wikipedie. *Jehuda Bauer* [online]. Aktualizováno 11. 7. 2014 [vid. 12. 8. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jehuda_Bauer

²⁰ BAUER, Jehuda. *Úvahy o holokaustu*. Praha, 2009. s. 272. ISBN 978-80-200-1739-0.

²¹ BAUER, J., pozn. 20.

b) Kapitola čtvrtá a pátá

V těchto kapitolách se pak autor zabývá ucelenými interpretacemi holocaustu, jak je uvádějí významní historikové a sociologové, tj. Zygmunt Bauman, Jeffrey Herf, a jiní. Baumanovo tvrzení, že holocaust zplodila modernita, Bauer odmítá. Tato definice totiž dle autora vůbec nevysvětluje to, proč se holocaust udál právě v Německu a proč ho prováděli zrovna Němci. Velkým tématem, kterým se autor zabývá, je poté židovský odboj. Rozebírá zde odpor Židů v ghettech, kde tvrdí, že „z německého pohledu byl odpor samozřejmě marginální, ale marginální by měla být právě německá perspektiva. Odvaha a snaha bojovat je neobyčejně významná z židovského pohledu a také z širší perspektivy, jež zkoumá reakci lidí ohrožených genocidou“.²² V knize se autor zabývá ozbrojeným i neozbrojeným odporem, což označuje hebrejským pojmem amida neboli židovská modlitba, a přiřazuje k nim veškeré snahy o obranu proti nacistům či činnosti Židů v ghettech pro pozvednutí morálky, tedy vzdělávací i kulturní činnosti.²³

c) Kapitola šestá a sedmá

Tyto kapitoly jsou jádrem autorova výkladu, v němž se Jehuda Bauer zabývá židovskými reakcemi v době holocaustu a chováním židovských rad. Dle Jehudy Bauera politika židovských rad selhala. Jejich vytáčky, uplácení a zřizování dílen a malých továren, jež pracovaly ve prospěch Němců, aby byli židovští dělníci a jejich rodiny chráněni, byli nakonec k ničemu. Judenraty se staly součástí německé mašinérie. Zde je však nutné se ptát: Jaké byly úmysly členů židovských rad a co dělali, aby své úmysly uskutečnili, pokud cílem bylo ochránit obec? Jak čelili utlačovatelům? Jaký měli vztah ke své komunitě? Každý judenrat dohlížel na jedno peklo a i když se jedno peklo podobalo druhému, zároveň se od sebe lišila.²⁴

d) Kapitola osmá – desátá

Zde autor pojednává o úloze a osudu žen během holocaustu a o jejich působení v sionistických hnutích. Zde se opírá o případ Gisi Fleischmanové, která se aktivně účastnila mnoha sionistických hnutí, založila v Bratislavě pobočku Ženské mezinárodní sionistické organizace či se v roce 1939 a 1940 angažovala v přípravě

²² MARXOVÁ, A. Neměli šanci a vzdorovali. In: *Roš chodeš* [online]. 2007, srpen [vid. 3. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2007/08/bauer

²³ MARXOVÁ, A. Úvahy o Holokaustu. In: *Roš chodeš* [online]. 2009, září [vid. 3. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2009/09/bauer_uvahy

²⁴ BAUER, Jehuda. *Úvahy o holokaustu*. Praha, 2009. ISBN 978-80-200-1739-0. s. 138.

ilegálních transportů do emigrace. Dle svědectví, která shromažďovala Joan Campiniová pro svůj životopis o Gisi Fleischmanové *Ve lví hlavě*, Fleischmanová osobně dodávala a přidělovala potraviny, pečovala o děti a organizovala pro uprchlíky kulturní aktivity. Tato kombinace dobrosrdečnosti, vysoké inteligence a dávky politických zkušeností činila z Gisi Fleischmanové nezapomenutelnou osobnost.²⁵ Od roku 1940 pracovala v čele ilegálního vedení slovenské židovské rady, které se říkalo Pracovní skupina. Pod vedením Gisi Fleischmanové se členové snažili o záchranu Židů prostřednictvím uplácení nacistů. Na konci roku 1944 byla Gisi Fleischmanová s ostatními členy skupiny deportována do Osvětimi. Poté ji už nikdo nikdy nespatriil a není známo, jak zemřela.

Dále se Jehuda Bauer zabývá teologickým vysvětlením holocaustu. Zaměřuje se zde na různé náboženské výklady šoa/holocaustu a zjišťuje, že na rozdíl od filosofických či historických pojetí holocaustu je pohled na šoa z hlediska náboženského zcela nepřesvědčivý. Bauer se zde jako historik lpící na přesných informacích a faktech netají tím, že ke spekulativnímu teologickému výkladu holocaustu nemá příliš důvěru. V případě osvětimské zprávy začíná otázkou: „Mohli být Židé vraždění při holocaustu zachráněni“?²⁶ Podle Jehudy Bauera se holocaustu dalo zabránit, ovšem tehdy nikdo netušil, že k němu dojde...

e) Kapitola jedenáctá

Poslední kapitolu své knihy autor nazval od Holokaustu ke státu Izrael. Jako v jiných kapitolách tak i nyní si zde autor klade otázku, co se stalo a proč? Jaký byl vliv holocaustu, jestli vůbec nějaký, na založení státu Izrael? Autor je přesvědčen, že vznik státu Izrael ani zdaleka nebyl samozřejmý a umožnili jej hlavně Židé, kteří přežili válku v nacistických koncentračních táborech nebo v sovětské Střední Asii. Na tomto místě pak vyvstává tvrzení, že holokaust vytvořil Izrael, což je dle Jehudy Bauera nesmysl. *„Naopak, kdyby německý Reich vydržel o rok déle, pochybuji, že by někdo vůbec přežil. Více holokaustu by znamenalo nižší šanci pro židovský stát. Holokaust zabránil židovskému státu, aby jej při vstupu do života doprovázely, jako jeho novopečení občané, miliony Židů, kteří byli zavražděni. Ano, kvůli holocaustu se pokus o založení státu málem nezdařil. Málem tu zůstalo dost Židů, kteří by o svůj stát bojovali. Ti, kteří*

²⁵ BAUER, J., pozn. 24, s. 180.

²⁶ BAUER, J., pozn. 25, s. 215.

*přežili holokaust, byli v tomto úsilí nejdůležitější, a kdyby jich bylo více, jejich usilování by nebylo tak obtížné a výsledek by byl jistější. Má odpověď je tedy jasná: názor, že Izrael vznikl díky holokaustu, je mylný. Vznikl navzdory holokaustu“.*²⁷

1.2.2 Viktor Emanuel Frankl

*A přesto říci životu ano*²⁸, tj. kniha Viktora Emanuela Frankla, jejíž obsah popisuje zkušenosti autora s koncentračním táborem za druhé světové války z pohledu psychoterapeuta. Kniha je psána roku 1945 po návratu autora z koncentračního tábora a po zjištění, že kromě jeho sestry nikdo z jeho rodiny válku nepřežil.

Život

Viktor Emanuel Frankl se narodil 26. března roku 1905 ve Vídni, kde také 2. září 1997 zemřel. Jeho rodiče však pocházeli z Čech a z Moravy. Otec Gabriel odešel do Vídně studovat medicínu, avšak pro nedostatek financí se musel studia vzdát a vstoupit do státních služeb. Nakonec se z něj stal sekční ředitel na ministerstvu sociální správy.²⁹ Frankl byl rakouský neurolog a psychiatr, zakladatel existenciální analýzy a logoterapie. Ve studiu mu byl nejprve inspirací S. Freud a jeho redukce člověka na bytost ovlivňovanou více či méně skrytými sexuálními impulzy, poté přešel k jeho protivníkovi Alfredu Adlerovi, který kladl důraz spíše na společenské vztahy, avšak ani jeho výklad člověka nadlouho Frankla neuspokojil. Nakonec si vytvořil vlastní teorii, přestal poslouchat své učitele, začal naslouchat svým učitelům a učit se od nich. Pracoval také v poradně pro mládež a roku 1937 si založil soukromou praxi, specializovanou na neurologii a psychiatrii.³⁰

Dílo

Dílo Viktora Emanuela Frankla *A přesto říci životu ano*, vzniklo na základě věznění autora od roku 1942 v koncentračních táborech Terezín, Osvětim i Turkheim do roku 1945. Autor se ve své knize věnuje psychickému stavu vězně po osvobození z koncentračního tábora. Slovy Frankla: „*Každý den a každá hodina v lágru dávaly tisíce příležitostí k vnitřnímu rozhodnutí, jež bylo rozhodnutím pro nebo proti*

²⁷ BAUER, J., pozn. 26, s. 258.

²⁸ FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*, 2. vydání. Kostelní Vydří:Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 175. ISBN 80-7192-848-8.

²⁹ FRANKL, V. E., pozn. 28, s. 5.

³⁰ Wikipedie. *V. E. Frankl* [online]. Aktualizováno 16. 8. 2014 [vid. 5. 9. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Viktor_Frankl

*propadnutí člověka těm okolním silám, které hrozily uloupit mu to nejvlastnější – jeho vnitřní svobodu, a svést ho k tomu, aby se zřekl své svobody a důstojnosti a stal se pouhým míčem na hraní, pouhým objektem vnějších podmínek a nechal se od nich proměnit v typického koncentračníka“.*³¹ Úvod knihy je započat touto větou: „*Psycholog prožívá koncentrační tábor*“.³² Zde se jedná o vylíčení prožitků, o popis koncentračního tábora zevnitř, o zodpovězení otázky: Jak vypadal život průměrného vězně v koncentračním táboře? Záměr autora tu má dvojí charakter. Zaprvé vysvětlit svým spoluvězněm, co vlastně v koncentračním táboře prožili, zadruhé přiblížit nám, čtenářům, jež jsme hrůzy věznění nezažili, to, co si vězni v koncentračních táborech vytrpěli. Dále zde autor rozebírá to, jak probíhal transport, a uvádí konkrétní příklad vězně číslo 119104³³, čímž se snaží vyjádřit, že každý vězeň byl beze jména, pouhým „číslem“ mezi všemi ostatními. Kniha je rozdělená do tří fází.

a) Fáze první

Příjezd do tábora, by se dala charakterizovat něčím jako šok z přijetí, poté stav naivní naděje v záchranu a konečné prozření při zahlédnutí tabule s názvem Osvětim. Autor zde popisuje obrysy lágru obrovských dimenzí, nekonečné ploty z ostnatých drátů, strážné věže, světlometry a dlouhé kolony lidských postav v hadrech, šedých v ranním šeru, pomalu a unaveně se vlekoucích neznámo kam pustými a rovnými ulicemi lágru.³⁴ Při příjezdu do stanice se však setkává s vězni, kteří se dokonce i smějí a vypadají, že jsou dobře živeni, což však autor po vlastním procitnutí přirovnává k pořekadlu, že „*tonoucí se stébla chytá*“ a především se dozvídá, že se jedná o elitní oddíl vězňů, že ne všichni si jsou zde rovni. Autor si je též vědom, že v takovéto kritické situaci nemůže spoléhat na nikoho jiného kromě sebe. Jde o přežití: „*My všichni, kdo jsme tisícerými šťastnými náhodami nebo Božími divy z toho vyvázli životem, my to víme a můžeme klidně říci: ti nejlepší se nevrátili!*“³⁵ Po příjezdu byli všichni vězni rozdělováni na dvě skupiny – k okamžité likvidaci, nebo jako pracovní síla. 90% těch, kteří s ním přijeli, bylo ještě ten den zlikvidováno. Frankl byl se zbylými 10% odveden do koupelen, zbaven veškerého ochlupení i „*lepších*“ věcí a odveden na

³¹ FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*, 2. vydání. Kostelní Vydří:Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-848-8. s. 9.

³² FRANKL, V. E., pozn. 31, s. 13.

³³ FRANKL, V. E., pozn. 32, s. 15.

³⁴ FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*, 2. vydání. Kostelní Vydří:Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-848-8. s. 20.

³⁵ FRANKL, V. E., pozn. 34, s. 16.

pokoj. V této první fázi, kterou provází pojem selekce (výběr), dezinfekce (oholení) či holá existence (zdraví rozum či hrozba plynových komor) tedy čtenář může zjistit, jak nástup na transport opravdu probíhal a jaké děsivé věci museli lidé v koncentračních táborech zažít, dohnání díky nim až na pokraj šílenství a k otázce: Mám se zabít?

b) Fáze druhá

Nejdelší kapitola knihy: Život v lágru, počíná výrazem *apatie*, což zde značí přechod z prvotního šoku po přivezení vězňů do koncentračního tábora, do stádia vnitřního odumírání, tedy *apatie*. Podle Frankla se v této fázi člověk dostane na jedné straně do stavu, kdy bezmezně touží po svých blízkých, ale na druhé straně je tu hnus. Hnus zde představují odporné hadry, které musí mít vězni na sobě, bláto, které je v lágru všude mezi domy, a v neposlední řadě úloha nováčků čistit latríny, kdy při odvozu výkalů často některému z vězňů stříkne močůvka do obličeje. Jen náznak snahy si obličej očistit, vede k ráně holí.³⁶ Frankl zde řeší vše, čím si vězeň musí projít, z psychologické perspektivy: náboženství, hlad, sny, rozhovory jiných vězňů, umění, myšlenky na útek, touhu po samotě a jiné. Vyjadřuje se zde ovšem i k něčemu, co je v táboře to poslední, co by někomu chybělo, tj. sexualita. *Apatie* tedy pro vězně byla něco jako ochranný mechanismus, ztlumení skutečnosti a koncentrace vězně na jediný úkol: zůstat na živu. Během roku 1945 se mezi vězni rozšířil tyfus, který byl pro ně větším nebezpečím než nedostatek jídla, pohmožděniny či odumírající končetiny. Způsoboval nechuť k jakémukoli soustu a strašlivá deliria. Dále zde autor popisuje „přestěhování“ do Dachau (Turkheimu), které všem, kteří tam byli převezeni, poskytlo jakousi „naději“.

V tomto táboře nikdy nebylo více než 2500 Židů a především tu nebyly žádné plynové komory, což pro vězně znamenalo určitou záchranu v tom, že pokud někdo onemocněl, nebyl poslán do plynu, ale muselo se čekat na zjednání tzv. transportu nemocných do Osvětimi. *„Lze člověku v koncentračním táboře vzít vše kromě jednoho: kromě nejvyšší lidské svobody, která mu dovoluje zaujmout k daným poměrům adekvátní postoj. A možnost výběru byla! V konečném důsledku se to, co se s člověkem*

³⁶ FRANKL, V. E., pozn. 35, s. 31.

*vnitřně stane, co s ním jako s člověkem život v lágru udělá, projeví jako výsledek vnitřního rozhodnutí.“.*³⁷

c) Fáze třetí

Konečná fáze: „*Unavenými kroky se kamarádi vlečou k bráně tábora, nohy je sotva nesou. Plaše se kolem sebe rozhlížejí, tázavě hledí jeden na druhého. Pak udělají první váhavé kroky za bránu. Tentokrát neslyší žádné komando a nemusejí se krčit před ranou pěstí nebo kopancem. Ó nikoliv! Tentokrát stráž nabízí člověku cigarety...Svoboda, svoboda, opakuje si člověk neustále“.*³⁸ Čtenář by si zde mohl myslet, že osvobození z lágru je pro vězně nepopsatelným zážitkem, avšak to, co se odehrává v psychice člověka po tak dlouholetém věznění v úděsných podmínkách, je mnohem složitější. Dlouho trvá, než vězeň pochopí, že je svobodný, a i pak zde převládají myšlenky na to, že jeho blízcí se svobody nedočkali...

Franklův otec zahynul v Terezíně, bratr v Osvětimi, matka v plynové komoře v Osvětimi a Franklova manželka v táboře Bergen-Belsen. „*Ve skutečnosti existují jen dvě lidské rasy: rasa slušných lidí a rasa neslušných lidí. S tím, že slušní lidé vždy byli a budou v menšině, se musíme vyrovnat. Nebezpečí však hrozí teprve tehdy, jestliže nějaký politický systém zvolí negativní výběr, tj. dá přednost těm neslušným. Pak je holokaustu schopen v zásadě každý národ“.*³⁹

³⁷ FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*, 2. vydání. Kostelní Vydří:Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-848-8. s. 77-78.

³⁸ FRANKL, V. E., pozn. 37, s. 100.

³⁹ FRANKL, V. E., pozn. 38, s. 170.

2 Komparace pohledů H. Arendtové a Z. Baumana na problematiku holocaustu

V této kapitole budou obsáhleji vysvětlena díla Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana. Jelikož má být práce napsána z filosofického hlediska, jsou tito autoři, oproti Jehudovi Bauerovi a V. E. Franklovi, vhodnějšími zástupci, a to právě z filosofického hlediska. Budou zde uvedeny myšlenky a analýzy související s holocaustem, jež vyplývají z děl Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana. Kapitola bude započata interpretací názorů uvedených autorů, následně završena komparací jejich pojetí z hlediska problematiky holocaustu, jež prostupuje touto prací, a jistou tezí každého z autorů.

2.1 Interpretace Hannah Arendtové na dané téma

V tomto bodě bude hrát nejdůležitější roli dílo Hannah Arendtové s názvem *Původ totalitarismu I-III*. Kniha je rozdělena na tři části – Antisemitismus, Imperialismus a Totalitarismus. „*Jedno po druhém, s větší a větší brutalitou demonstrovaly, že lidská důstojnost potřebuje novou záruku, kterou lze nalézt jenom v novém politickém principu, v novém zákonu na zemi, jehož platnost musí tentokrát pochopit celé lidstvo, jehož moc však musí zůstat přísně omezena, zakořeněna v nově definovaných územních entitách a jimi kontrolována*“.⁴⁰

2.1.1 Antisemitismus

Antisemitismus, světská ideologie 19. století, zračící náboženskou nenávist k Židům, avšak odlišnou od původní nenávisti. Historie antisemitismu, tak jako historie nenávisti vůči Židům, je dlouholetým procesem vztahů mezi Židy a lidmi nežidovského původu, v podmínkách židovského rozptýlení. První část díla, v níž autorka podrobně rozebírá problematiku antisemitismu, je rozdělená do čtyř kapitol.

Antisemitismus jako výsměch zdravému rozumu

Zde H. Arendtová uvádí, že i dnes mnoho lidí považuje to, že se nacisté až příliš zaměřovali na antisemitismus a na nekompromisní vyhlazení židovského národa, za

⁴⁰ ARENDTOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 11.

náhodné. To, že se z této „kauzy“ stalo tak významné téma, pak přičítají těm, kteří holocaust přežili, či těm, kteří o něm sepsali nějaké studie. Avšak fakt, že sami nacisté uvedli za svůj hlavní cíl pronásledování Židů po celém světě, bylo bráno jen jako návnada pro získání mas, nebo jako nástroj pro získání moci. Skutečností je, že antisemitismus dosáhl svého vrcholu až v době imperialismu a při zanikání národního státu. „Účelem nacistického „nacionalismu“ bylo především uspokojit předsudky mas. Nacisté opakovaně tvrdili, že jejich hnutí, svou internacionální působností, je pro ně důležitější než jakýkoli stát, neboť ten by byl nutně vázán na konkrétní území“.⁴¹

Antisemitismus se dostal na vrchol, když Židé ztratili svá zaměstnání a když jim zbylo jen nabyté bohatství. Po Hitlerově nástupu byly téměř okamžitě všechny německé banky judenrein, což značí i urychlený úpadek německého židovstva, protože většina z nich zastávala v bankách po mnoho let vysoké pozice. Díky této situaci nastal později velmi závažný problém v tom, že na Židy, skupinu bez vlivu, bylo možné svalovat vše, tedy i vinu za všechno spáchané zlo. Pro vyvrácení poslouží nejlépe tento vtíp, velmi blízký liberálům: Antisemita říká známému, že válku zavinili Židé; ten odpovídá: „Ano, Židé a cyklisté.“ „Proč cyklisté?“ Ptá se antisemita. „A proč Židé?“ ptá se ten druhý.⁴²

Hlavním rozdílem mezi moderními diktátorskými režimy a tyranii minulosti tkví v tom, že teror již není využíván k vyhlazování skupin lidí, ale k manipulaci mas. Dnešní teror je prováděn, aniž by mu předcházela nějaký konkrétní důvod, což proběhlo i v případě pronásledování Židů nacistickým Německem. Tento příklad značí to, že kdokoli nevinný mohl padnout za oběť, ať už byl vinen či ne, v tomto případě z rasových důvodů.

Židé, národní stát a zrození antisemitismu

V této kapitole je zmínka o národním státě, jehož vývoj započal na přelomu 17. a 18. století a který poskytl svým židovským občanům rovná práva. Motivací, která k tomuto kroku vedla, byla revoluční koncepce rovnosti, tj. konec tolerance „národa uvnitř národa“ a především nutnost získat finanční prostředky ke státnímu podnikání, a to právě od Židů, kteří měli dlouholeté zkušenosti ze svých funkcí v bankách. Rovnost mezi lidmi ovšem byla založena na třídních protikladech, z důvodu úlohy Židů jako

⁴¹ ARENDTOVÁ, H., pozn. 40, s. 52.

⁴² ARENDTOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 54.

„státních bankéřů, a poskytována původně pouze jednotlivcům. Poté byla emancipace přesunuta i na skupiny a až na závěr, kvůli zvyšujícím se nárokům národního podnikání, rozšířena na celé západní a středoevropské židovstvo. Tento vztah vlád a Židů byl však založen na nezájmu buržoazie o státní podnikání, což vedlo k tomu, že s nástupem imperialismu tato etapa skončila. Díky tomu se autorka domnívá, že se západní židovstvo rozpadlo společně s národním státem v průběhu desetiletí před počátkem první světové války. „V době imperialismu se židovské bohatství stalo bezvýznamným, Židé se stali předmětem všeobecné nenávisti a pohrdání pro nedostatek moci“.⁴³ Spojení Židů s národním státem jim tedy bylo osudným. Židé byli též posledními, kdo si uvědomili, že antisemitismus se ze společenské diskriminace přeměnil na politický argument. I přesto se stal antisemitismus jediným problémem, na kterém se v závěru všichni shodli. „Pravidlo, podle kterého tento proces probíhal, bylo jednoduché: každá společenská třída, která se dostala do sporu se státem jako takovým, se stala antisemitskou, protože Židé byli jedinou společenskou skupinou, která působila dojem, že zastupuje stát“.⁴⁴

Antisemitismus se rozvinul během 19. století po porážce Napoleona pod vedením pruských reformátorů, díky nimž se místo šlechty dostala do popředí střední vrstva společnosti, tedy buržoazie. Mezi první protagonisty antisemitismu patřili též aristokraté. Jeho nositeli byli i lidé zasažení kapitalistickou expanzí, tedy příslušníci nižších vrstev.

Židé a společnost

Kapitola představuje značnou sentimentálnost Židů vůči diskriminaci směřující proti nim ze strany společnosti. Velmi důležitou definicí je zde to, že zatímco antisemitismus, v politickém slova smyslu, vznikl proto, že Židé byli samostatnou skupinou, tak diskriminace vůči Židům postupně stoupala kvůli jejich zrovnoprávnování s ostatními skupinami společnosti. Rovnost Židů s ostatními skupinami se počala zračit jako dvě strany téže mince, tj. čím více bylo rovnosti mezi Židy a ostatními, tím víc se zvyrazňovaly jejich odlišnosti, což vedlo k antipatii vůči nim. V tomto bodě byli Židé nuceni připustit si svou rasovou předurčenost a též nuceni tolerovat vzrůstající antisemitismus v důsledku postoje společnosti vůči této skupině.

⁴³ ARENDOVÁ, H., pozn. 42, s. 66.

⁴⁴ ARENDOVÁ, H., pozn. 43, s. 79.

Dreyfusova aféra

Čtvrtá kapitola popisuje případ, který se odehrál ve Francii roku 1894. „Byl zde odsouzen židovský důstojník Alfred Dreyfus za špionáž pro Německo. Verdikt, doživotní vyhnanství na *Ďábelských ostrovech*, byl jednomyslný. V červnu 1906 byl Dreyfus zproštěn viny, ale i přesto nikdy nebyl pokládán za nevinného, a proces nikdy nebyl zcela uzavřen.“⁴⁵ Tato aféra zračila krizi francouzské třetí republiky, kde hlavní roli hrála „lůza“, kterou autorka definuje jako lidi, kteří byli odpadem společnosti a nikdy netvořili samostatnou skupinu, jejichž politickým konceptem byl právě antisemitismus. Lůza představovala neúplné vojenské oddíly, které měly za cíl dosáhnout mimoparlamentního převzetí moci. Dreyfusova aféra tím tedy odhalila tajemství antisemitismu představující jeho užití jako politické zbraně.

Ovšem až „v posledním stádiu dezintegrace se ukázala antisemitská hesla tím neúčinnějším prostředkem inspirování a organizování mas lidí pro imperialistickou expanzi a destrukci starých forem vlády...“⁴⁶

2.1.2 Imperialismus

Imperialismus je v tomto díle nejrozsáhlejší částí. Jedná se o období započaté kolem roku 1884 a vyznačující se svou politikou „expanze pro expanzi“.

„Imperialismus vznikl v důsledku nesouladu mezi systémem národního státu a hospodářským a průmyslovým rozvojem na konci 19. století“.⁴⁷ Díky němu zanikly staré politické formy národního státu, ještě více se rozmohl rasismus a vznikla nová forma vlády, tj. byrokracie. Před obdobím imperialismu něco jako světová politika neexistovalo, tudíž imperialismus jako první umožnil vznik totalitním hnutím s jejich nárokem na ovládnutí světa. Tato rozsáhlá část díla je Hannah Arendtovou strukturována velmi logicky do pěti kapitol.

Politická emancipace buržoazie

Buržoazie pojímala národní stát až příliš „úzký“ pro svou politickou expanzi. Před tímto obdobím byla buržoazie dle Arendtové „první společenskou třídou v dějinách, jež dosáhla přednostního hospodářského postavení, aniž přitom usilovala o

⁴⁵ ARENDTOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenth, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 160.

⁴⁶ ARENDTOVÁ, H., pozn. 45, s. 59.

⁴⁷ ARENDTOVÁ, H., pozn. 46, s. 21.

*politickou nadvládu. I když se buržoazie již ustavila jako vládnoucí třída, veškerá politická rozhodnutí ponechala státu. Až když se ukázalo, že národní stát není vhodným rámcem pro další růst kapitalistické ekonomiky, stal se skrytý boj mezi státem a společností otevřeně bojem o moc“.*⁴⁸ Vítězem se však nestal nikdo, ani stát ani buržoazie.

Imperialistická expanze tedy vznikla příčinou nadměrného množství peněz, které se však už nedaly použít jako investice uvnitř národního státu. Výsledkem byla politická emancipace buržoazie, která bojovala o to, aby ekonomická expanze spolupracovala s expanzí politickou. Nadbytek financí též vedl k možnosti zbavit se přebytečných lidí, tj. lůzy, která se ukázala dost schopna na to, aby převzala politickou moc a zbavila se ostatních tříd.

Vyvrcholením imperialistické moci bylo odloučení vykonavatelů násilí, tedy policie a armády, od národních institucí, které je přísně střežily. Tito vykonavatelé násilí se pak ve velmi krátké době začali zaměřovat i na „domácí“ politiku. Výplodem imperialismu se tedy stala moc a násilí jako hlavní a konečné cíle politiky. Koncepce neohrožené akumulace moci související s akumulací kapitálu vedla k ideologii imperialismu, která v důsledku svého propojení s rasismem a celonárodním charakterem imperialistických hnutí utváří základ pro „spojenství lůzy a kapitálu“.

Rasové myšlení před rasismem

Tato kapitola uvádí na pravou míru fakt, že teprve v imperialismu se rasové myšlení rozvinulo v mocnou ideologii rasismu imperialistické politiky. Rasismus se stal vysvětlením a zdůvodněním rasového myšlení jako takového. Do té chvíle bylo rasové myšlení pojímáno jako pouhý názor či spekulace. Dle Arendtové byly počátky rasového myšlení zahájeny v pracích některých francouzských aristokratů 18. století, kteří si chtěli nárokovat vládu nad francouzským lidem, právě v duchu rasových teorií, s důrazem na jejich odlišnou národnost, tj. národnost germánských dobyvatelů.

Německo vděčí za vznik rasového myšlení pruským vlastencům, romantikům a Napoleonově okupaci. Německé rasové myšlení bylo založeno s myšlenkou spojit národ proti cizí nadvládě. Zakladatelé měli za cíl vštípit národu pocit společných kořenů, což bylo vyjádřeno rasovými termíny. Dalším faktorem, který zde přispěl

⁴⁸ ARENDOVÁ, H., pozn. 47, s. 201 – 202.

k rozvinutí rasového myšlení, byl politický romantismus s důrazem na samostatnou vůli jednotlivce, na jeho přirozenost a vrozenou ušlechtilost. Tyto dva faktory pak utvořily základ pro rasismus, který se stal ucelenou ideologií.

Největší zásluhu na tomto propojení měl hrabě Arthur de Gobineau, který ve svém díle *Esej o nerovnosti lidských plemen*, vystihl rasovou teorii dějin. Dle Gobineaua je pokles ras způsoben prolínáním krve a pokles civilizací je způsoben degenerací rasy. Též se snaží nalézt v politice elitu, která by nahradila aristokracii. Gobineau za tuto elitu považoval Árijce, vyznačující se kreativitou, přirozenou urozeností a kmenovou pospolitostí.⁴⁹

V Anglii se rasové myšlení rozvinulo v důsledku Francouzské revoluce, jako stín jejího motta lidských práv, svobody a rovnosti mezi lidmi. Proti tomu oponoval Edmund Burke se svým feudálním pojetím svobody: „*Jednotnou politikou našeho zřízení bylo požadovat a prosazovat naše svobody jako odkázané dědictví, které jsme dostali od našich předků, a které předáme našemu potomstvu; jako majetek speciálně náležející lidu tohoto království, bez jakéhokoli vztahu k nějakému jinému obecnějšímu či přednostnímu právu*“.⁵⁰ Zmíněný pojem svobody tedy Burke rozšířil jako zděděný majetek v podobě právoplatných práv Angličanů a stvořil z nich něco jako „elitu“ mezi ostatními národy. S nebývalou slávou se pak zde také setkal darwinismus, který v důsledku dědictví poskytl ospravedlnění rasovému i třídnímu panství.

Rasa a byrokracie

V této kapitole autorka popisuje objev dvou nových nástrojů politického organizování a ovládnutí cizích národů. Rasy, jakožto principu politicky organizované společnosti, a byrokracie, jakožto principu nadvlády nad cizími národy.⁵¹

Rasa byla objevena Búry, potomky holandských přistěhovalců v jižní Africe, byla jejich odpovědí na hrůzu a zděšení, které jim přineslo setkání s Afričany, s lidmi, kteří žili bez pravidel jako divoši úplně splynuvší s přírodou. Z tohoto zážitku se zplodila první myšlenka na zlikvidování jiné rasy. Na jednu stranu se Búrové černému obyvatelstvu přizpůsobili, na druhou stranu se lišili barvou pleti. Jejich postavení zračilo

⁴⁹ WordPress. *Esej o nerovnosti lidských ras* [online]. Aktualizováno 4. 6. 2011 [vid. 10. 12. 2014]. Dostupné z: <http://gobineau.wordpress.com/2011/04/06/esej-o-nerovnosti-lidskych-ras/>

⁵⁰ ARENTOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenth, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 267.

⁵¹ ARENTOVÁ, H., pozn. 50, s. 278.

roli vůdců, což Hannah Arendtová přirovnává ke všem rasovým organizacím, tj. být vyvolený, jiný než ostatní.

Při dobývání Afriky Britové, i ostatní národy pochopili, že zde lze vládnout pouze rasismem. Z jistého ohledu zůstali Búrové pány jižní Afriky. Důvodem bylo to, že *„kdykoli se politika rozumné práce doslala do konfliktu s rasovými zřeteli, tyto zřetele zvítězily. Tím se stala jižní Afrika příkladem fenoménu, který se objevuje všude, kde se lůza stane dominantním faktorem v alianci mezi lůzou a kapitálem“*.⁵²

Byrokracie, tj. administrativní činnost země s pevnými pravidly, byla ve stejnou dobu objevena v Indii. Byrokracie se stala nástrojem pro ovládání cizích národů bez pomoci zákonů. Byla záměnou za vládu jako takovou. Úředníci, kteří tuto činnost vykonávali, žili s vědomím svojí nadvlády nad lidmi nižší úrovně. Byla to britská demokracie, která nakonec zabránila představě o totalitní vládě podobné ideologii rasismu.

Kontinentální imperialismus: Pan - hnutí

Kapitola spadající do velké části imperialismu popisuje to, že *„nacismus a bolševismus jsou zavázány první pangermanismu a druhý panslavismu více než kterékoli jiné ideologii či politickému hnutí“*.⁵³

Pan-hnutí vyústila v hromadná hnutí v průběhu 19. století. Rozdíl mezi zámořským a kontinentálním imperialismem byl ten, že zatímco zámořský imperialismus nebyl nikdy příliš úspěšný při snaze přeorganizovat politickou osnovu své země, tak kontinentální imperialismus se stal ideologií obyvatelstva středovýchodní Evropy, jejichž hlavním cílem byl evropský kontinent, protože nevlastnilo žádná zámořská území. Kontinentální imperialismus byl též více stavěn na kmenovém nacionalismu, na rasových pojmech a rasovém myšlení obecně. Kmenový nacionalismus je vždy pevně přesvědčen o tom, že je jeho národ obléhán nepřáteli, že jeho svět je jediný dokonalý a neopakovatelný. Kmenový nacionalismus je nacionalismem nestálých národů, těch, které nedosáhly všech svých cílů.

Zrod pangermanismu je spojován s jeho zakladatelem Georgem von Schonererem, který *„první pochopil možnosti antisemitismu jako nástroje, jímž lze*

⁵² ARENDTOVÁ, H., pozn. 51, s. 302.

⁵³ ARENDTOVÁ, H., pozn. 52, s. 324.

vynucovat směrování zahraniční politiky a narušovat vnitřní strukturu státu“.⁵⁴ S tímto souvisely důvody vyžití právě židovského národa, tj. jeho vysoké postavení či vyvolenost, která ohrožovala nově zavedenou vyvolenost v pan-hnutí. Jelikož Židé byli nakonec jako jediní naprosto vzorovým příkladem kmenového národa, sloužili díky tomu svojí loajálností a schopností organizovanosti jako motivace pro pan-hnutí a jako doklad korektnosti rasových teorií. Nadřazenost a naprostá lhostejnost k zákonům byly běžnými rysy všech pan-hnutí. Tyto rysy byly zapříčiněny zeměmi, ve kterých se hnutí utvářela, tj. v Rusku či Rakousku-Uhersku. V těchto zemích vládla byrokracie, „*strany hrály bezvýznamnou úlohu a parlamenty neměly žádné legislativní funkce; stát vládl skrze administrativu, která vynášela dekrety*“.⁵⁵

Konečným cílem pan-hnutí bylo zlikvidovat stranický systém a národní stát v celé jeho velikosti. Likvidace stranických hnutí byla prostřednictvím pan-hnutí zcela úspěšná po první světové válce, kdy stranický systém naprosto přestal plnit svoji funkci. Tím, kdo se však dostal k moci, nebyla ona pan-hnutí, ale hnutí totalitní.

Rozpad národního státu a konec práv člověka

První světová válka utvořila dvě skupiny lidí. Jednou skupinou byly menšiny, tou druhou pak lidé bez státní příslušnosti. Utvoření těchto skupin lidí, kteří na tom byli nejhůře, vedlo k zániku národního státu. Menšinové smlouvy byly pokládány za nástroj mezinárodní politiky. Vliv menšinových smluv však docílil toho, že jenom „*příslušníci státu mohou být občany, že jenom lidé téhož národního původu se mohou těšit plné ochraně legálních institucí, že osoby odlišné národnosti potřebují nějaký zákon o výjimce, dokud, či pokud, se plně neasimilují a nedistancují od svého původu*“.⁵⁶ Tím se stal stát nástrojem národa.

Ještě větší důsledky však mělo objevení se osob bez státní příslušnosti. Není lehké posoudit, jak se tyto skupiny utvořily, ale přesto se dá jejich existence datovat od rozpadu starých říší, vzniku nových států a převážně všemi politickými událostmi od konce první světové války. Hlavně se jednalo o lidi zbavené státní příslušnosti vlastními národy, kteří se často integrovali s poválečnými uprchlíky. Právo azylu bylo zrušeno, repatriace ani naturalizace nakonec neuspěly, takže výsledek byl jasný: lidé bez zákona,

⁵⁴ ARENDOVÁ, H., pozn. 53, s. 344.

⁵⁵ ARENDOVÁ, H., pozn. 54, s. 351.

⁵⁶ ARENDOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 390.

stojící na okraji společnosti. Aby se národní stát zbavil zodpovědnosti za tyto lidi, byla tímto úkolem pověřena policie, která neměla od národa dané žádné přesné instrukce, což vedlo k hrozbě vzniku policejního státu.

Důsledkem toho, že se mnoho lidí ocitlo bez státní příslušnosti, byla ztráta osobních práv a svobody též díky tomu, že zde neexistovala ani žádná organizace či autorita, která by osobní lidská práva a svobodu člověka udržovala. Tito lidé tedy nejprve ztratili domov, poté svá vlastní práva a nakonec i své vlastní místo na světě, jelikož bylo dané, že tyto tři věci musí koexistovat s příslušností člověka k nějakému státnímu společenství.

Imperialismus je pro Hannah Arendtovou středobodem mezi antisemitismem a totalitarismem. I když je považován za nejdůležitější část, proplétá se jak s první tak s třetí částí, tj. začíná v antisemitismu a končí v totalitarismu.

2.1.3 Totalitarismus

Totalitarismus, část knihy, ve které se autorka snaží přímo analyzovat příčinu toho, jak vlastně totalitarismus vznikl. Při tomto rozboru Hannah Arendtová užívá dvou jediných totalitních systémů, které lidstvo zažilo na vlastní kůži, tj. nacistické Německo a Sovětský svaz pod vedením Stalina. „*Jestliže Hitlerovo konečné řešení znamenalo v praxi prosadit příkázání zabiješ jako závazné pravidlo pro nejvyšší vrstvy nacistické strany, Stalinovo příkázání, jímž se měli řídit všichni příslušníci bolševické strany, znělo: vydáš proti svému bližnímu křivé svědectví*“.⁵⁷ Poslední část toho díla je rozdělena do čtyř kapitol: *Beztrždní společnost*, *Totalitní hnutí*, *Totalitarismus u moci* a *Ideologie a teror: Nová forma vládnutí*.

Beztrždní společnost

Tato kapitola uvádí na pravou míru to, že „*totalitní hnutí se snaží, a úspěšně, organizovat masy, nikoli třídy jako tradiční zájmové strany kontinentálních národních států;...*“⁵⁸ Masy totiž oproti třídám nespojuje vědomí společného zájmu. Členové mas nejsou příslušníky žádného strukturovaného útvaru, jsou to politicky nezúčastnění lidé, lidé bez přesně stanovené identity.

⁵⁷ ARENDTOVÁ, H., pozn. 56, s. 39.

⁵⁸ ARENDTOVÁ, H., pozn. 57, s. 433.

Vznik masové společnosti měl za následek zánik třídní společnosti a úpadek stranického systému, jehož podstata je založena na reprezentování určitých společenských zájmů. S rozpadem třídní společnosti se též zrodila psychologie masového člověka. Jedním z hlavních rysů člověka v té době byl pokles hrdosti, pudu sebezáchovy, popření vlastní osobnosti a pohrdání zdravým rozumem. Dle Hannah Arendtové je masový člověk fanatik, jehož hlavním zájmem je násilí a zlo, který nevěří žádnému „zdravému argumentu“.

Snahu organizovat masy měla totalitní hnutí, což se jim však nakonec povedlo jen v Německu a v Sovětském svazu. Nacistickému Německu k tomu dopomohly již předešlé okolnosti, tj. hotová masová společnost. Sovětskému svazu musel pomoci Stalin sám svou činností, tj. samostatně vytvořit individualizovanou a atomizovanou masu tím, že odstranil zbylou moc Sovětů. Tím zanikla rolnická třída, dělníci a střední vrstvy obyvatelstva.

Totalitní hnutí jsou masovými organizacemi atomizovaných a individualizovaných jedinců. Nejnápadnějším požadavkem totalitních hnutí je bezmezná loajálnost každého jednotlivce vůči vůdci. Vláda hnutí je založena na řízení mas zevnitř, což zajišťuje samo hnutí, které se stále hýbe.

Totalitní hnutí

Zde je poukázáno na to, že totalitní hnutí získávají masy prostřednictvím totalitní propagandy a její organizací. Totalitní hnutí existují tam, kde nejsou známa, proto se spoléhají na propagandu a s ní se pak zaměřují na okrajové vrstvy společnosti, jako je lůza a elita.

Často se opakujícím prostředkem propagandy je ideologická vědeckost a technika prohlášení v podobě spekulace. Avšak totalitní hnutí aplikují „odborné zákony“ socialismu a rasismu tím způsobem, že je zbavují jejich utilitárního obsahu. Utilitarismus, zaměřující se na blaho a prospěch člověka, totiž může působit stále jen na jednotlivce, ne však na masy. Podstatou totalitní propagandy je fiktivní svět, který vytváří konzistentní systém. Kritériem pro výběr témat totalitní propagandy se stala především tajuplnost, z čehož plyne i to, že se hlavním tématem nacistické propagandy

stala domněnka o spiknutí Židů. „*Organizace a propaganda, spíše než teror a propaganda, jsou dvě strany téže mince totalitního hnutí*“.⁵⁹

Zvláštností, jíž oplývá totalitní organizace, je dle autorky její cibulovitá struktura⁶⁰, z čehož plyne, že v samém středu organizace je vůdce, který ovládá celou strukturu zevnitř. Cibulovitá struktura představuje to, že je celkový systém obrněn proti nátlaku reálného světa. Jádro, tedy vůdce, je totiž obaleno slupkami, které představují jednotlivé vrstvy lidí neboli části organizace na základě několika hledisek. Prvním hlediskem je rozdělení dle sympatií, kam patří členové hnutí, již mají za úkol udržovat důvěru mas a udržovat stav „normálnosti“. Tím jsou členové hnutí chráněni před vnějším netotalitním světem s vyhlídkou navrácení se k běžnému světu.

Každá „slupka“ má tedy za úkol chránit další, která je blíže středu, čili vůdci. Kolem bezchybného vůdce je pak shromážděna skupina těch nejvěrnějších, což však neznamená stálost této skupiny, jelikož nestálé uspořádání struktury vede k větší bezpečnosti vůdce. Nad touto vrstvou se pak vyskytují elitní útvary, především tajná policie. Dále navazují běžní členové strany a celou slupku uzavírají sympatizanti. Všichni mají za úkol vzájemně se chránit a plnit specifické úkoly, které jim byly dány.

Tajné společnosti i totalitní organizace vytvářejí uspořádání dle stupňů „zasvěcení“, kterému se však rovná též „pohrdání“, tj. že ve všech strukturách panuje určitá naivita a cynismus. Samozřejmě čím vyšší postavení, tím více zde panuje bezohlednost.

Totalitarismus u moci

*„Totalitní vládce stojí před podvojnou úlohou, která se zprvu zdá být rozporná až k absurdnosti: musí na jedné straně ustavit fiktivní svět hnutí jako hmatatelnou fungující každodenní realitu, a na druhé straně musí zabránit vývoji tohoto nového světa k nové stabilitě; neboť stabilizace jeho zákonů a institucí by určitě zlikvidovala hnutí samo a s ním i naději na konečné dobytí světa“.*⁶¹

Při uchopení moci nad nějakým územím totalitnímu hnutí hrozilo, že by ztuhlo na jednom místě a došlo k absolutistické vládě, nebo, že by bylo uvězněno hranicemi

⁵⁹ ARENDTOVÁ, H., pozn. 58, s. 502.

⁶⁰ ARENDTOVÁ Hannah. *Krise kultury*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0424-4. s. 13-14.

⁶¹ ARENDTOVÁ Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-13-5. s. 535.

území, které dobylo. Tomuto se totalitní hnutí vyvarovala neustálým pohybem. Dalším problémem bylo udržení se ve fiktivním světě a oddalování konfrontace s reálným světem.

Existují tři nástroje, jež totalitarismus užívá: státní aparát, který mu slouží k nepřetržitému udržení se u moci a k ovládnutí světa, tajnou policii, jejímž úkolem je vykonávat spravedlnost uvnitř státu, a koncentrační tábory sloužící k provedení experimentů totalitní nadvlády. Se státním aparátem pak souvisí multiplikace úřadů, jež byla nezbytná k tomu, že se moc neustále přesouvala, aby zabránila rovnováze poměrů a tvořila status plánované beztvorosti, jež byla užívána jako nástroj pro „vůdcovský princip“. *„Vůdcovský princip nezakládá hierarchii v totalitním státě o moc víc než v totalitním hnutí; autorita se zde nepřenáší celým státním útvarem odshora až dolů přes řadu prostředkujících meziúrovní, jako je tomu v autoritářských režimech“*.⁶² Časté přesouvání moci též zabraňuje nežádoucím vybočením v rámci důvěřivosti vůči úředníkům. Takovýto způsob uspořádání zajišťuje vůdcův absolutní monopol moci. Multiplikace podporuje fanatismus všech příslušníků a odstraňuje veškerý smysl pro odpovědnost či kompetenci.

„Nad státem a za fasádami zdánlivé moci leží mocenské jádro země, vysoce efektivní a vysoce kompetentní služby tajné policie“.⁶³ Hlavní funkcí tajné policie je šířit fikci propagovanou skrze totalitarismus. Prvotním úkolem tajné policie je odstranit opravdové politické protivníky a následně uskutečnit lov na „objektivní nepřátele“, tj. pravá ideologie totalitních režimů. Právě těmito „nepřáteli“ byli v nacistickém Německu Židé a v Sovětském svazu členové vládnoucích tříd, tedy buržoazie. Nutnost najít další „objektivní nepřátele“ stále rostla, proto měla tajná policie za úkol zkoumat další možnosti totalitarismu. V důsledku toho byly též zřízeny koncentrační tábory.

„Koncentrační a vyhlazovací tábory slouží jako laboratoře, v nichž je ověřována základní víra totalitarismu, že možné je všechno. Ve srovnání s tím jsou všechny pokusy druhořadého významu, i když je charakteristické, že tyto laboratoře sloužily pokusům všeho druhu“.⁶⁴ Tento výrok představuje definici totalitní nadvlády, jež je uskutečnitelná pouze naprostým omezením lidské rozdílnosti a přeměnou člověka na tzv. neměnný soubor zcela stabilních reakcí. Podle Hannah Arendtové existují tři stupně

⁶² ARENDOVÁ, H., pozn. 61, s. 551

⁶³ ARENDOVÁ, H., pozn. 62, s. 570

⁶⁴ ARENDOVÁ, H., pozn. 63, s. 592

při dosažení totalitní vlády: zaprvé usmrtit v člověku právní osobu, zadruhé to samé udělat i s morální osobou člověka „*tím, že poprvé v dějinách je znemožněno mučednictví*“.⁶⁵ Třetím a posledním stupněm je pak eliminace neboli odstranění neopakovatelné osobnosti jednotlivce, což vede ke splnění cíle totalitní nadvlády, tj. ke zničení spontaneity člověka.

Hlavním významem koncentračních táborů dle autorky bylo udržet svobodné lidi v neustálém ohrožení a především dotáhnout do konce pokus totalitní nadvlády, v němž je člověk zbaven lidské důstojnosti a vlastní přirozenosti. Zde se svět stává stabilním s ohledem na jeho vlastní ideologii.

Ideologie a teror: Nová forma vládnutí

Tato kapitola byla Hannah Arendtovou přidána až ke druhému vydání tohoto díla. Hannah Arendtová se zde snaží vysvětlit, „*že nejde jen o to, že jsou prostředky totalitní vlády drastičtější, nýbrž že se totalitarismus od jiných forem politického útlaku známých jako despotie, tyranie a diktatura, liší svou podstatou*“.⁶⁶

Základem totalitní vlády je teror propojený s ideologií. Totalitní vláda není tyranská ani autoritativní. Její režim též není plně prostoupen nezákonností, „*neboť vznáší požadavek striktně a jednoznačně se podrobovat těm zákonům přírody či historie, v nichž prý vždy správně má a mělo mít veškeré pozitivní právo svůj původ*“.⁶⁷ Zákony totalitarismu jsou zákony pohybu a určují, co se stane v budoucnosti. Za kladné právo je zde považován totalitní teror, který uskutečňuje či urychluje takovéto zákony.

Totalitní teror vylučuje spontánnost lidského jednání, což slouží k tomu, aby byli jedinci smířeni s tím, že jejich místo v systému je určeno ideologií totalitarismu. „*Ideologie dokážou vysvětlit všechno i každou událost odvozením od jedné jediné premisy. Kombinují vědecký přístup s filosoficky relevantními výsledky a aspirují na to být vědeckou filosofií*“.⁶⁸ Ideologie je „logikou“ ideje. Předmětem ideologie je historie, na níž je užita určitá „idea“, jelikož ideologie věří v to, že jedna idea je dostačujícím vysvětlením všeho, a že žádná zkušenost nemůže přinést lepší výklad. Nástroj, kterého Hitler i Stalin užili k transformaci vlastních ideologií na zbraně k tomu, aby udrželi krok s terorem, byl dle autorky zcela nevýrazný: „*brali své ideologie smrtelně vážně, a*

⁶⁵ ARENDTOVÁ, H., pozn. 64, s. 610

⁶⁶ ARENDTOVÁ, H., pozn. 65, s. 621

⁶⁷ ARENDTOVÁ, H., pozn. 66, s. 623

⁶⁸ ARENDTOVÁ, H., pozn. 67, s. 631-632

*postup vyvozování důsledků ze svých ideologií hnali až do extrémů logické konzistentnosti“.*⁶⁹ Jediným ohrožením pro zpochybnění logiky ideologie je, že by lidé přeměnili logiku v myšlení a uvedli v pochybnost první premisu, tedy ideu.

Teror může vládnout pouze lidem, kteří jsou od sebe izolováni. Izolace je hlavním cílem teroru a většinou též jeho výsledkem. Totalitarismus pak ničí politickou, a oproti tyranii, i soukromou sféru života, je též hlavní příčinou „krize naší doby“. *„Skutečnost, že krize naší doby a její ústřední zkušenost vyvolaly v život úplně novou formu vlády a že ta už s námi nyní až příliš pravděpodobně stále setrvává jako možnost a vždy přítomné nebezpečí.“*⁷⁰

2.2 Interpretace Zygmunta Baumana z hlediska problematiky holocaustu

V této podkapitole se vracíme zpět k dílu Zygmunta Baumana s názvem *Modernita a holocaust*, ve kterém autor vyjadřuje všechny své poznatky a názory ohledně problematiky holocaustu, jež jsou prostoupeny Baumanovými analýzami o holocaustu vyjádřenými sociologickým způsobem. Autor tedy v díle analyzuje holocaust ne z historického, ani ne z filosofického, ale především ze sociologického hlediska. Z Baumanova díla přímo sálá neochvějná kritika současné sociologie, jež pramení z nezájmu zabývat se systematicky holocaustem jako takovým a z předstíraného nezájmu potvrdit to, že holocaust byl a je „pokusem“ moderní společnosti.

Knih je rozdělena do sedmi kapitol. Už z počátku je patrné, že se zde autor zaměřuje spíše na definici toho, co je modernita než na holocaust. I přes to se v díle vyskytují jisté definice modernity, tj. rozumové rozčlenění zdrojů, pravidelný rozmach techniky, jež je hlavním bodem společnosti, či byrokratická kultura sloužící jako příklad k žití, jejímž důsledkem byla nacistická genocida evropských Židů. Dle Baumana byl holocaust potvrzením záporné stránky modernity a důsledkem holocaustu byla moderní byrokracie. *„Dospívám k závěru, že holocaust byl výsledkem jedinečného setkání faktorů, které jsou samy o sobě zcela obyčejné a běžné, a že za možnost takového setkání je do velké míry odpovědné osvobození politického státu s jeho monopolem na prostředky násilí a s troufalými inženýrskými ambicemi od sociální kontroly, k němuž*

⁶⁹ ARENDOVÁ, H., pozn. 68, s. 636

⁷⁰ ARENDOVÁ, H., pozn. 69, s. 645

došlo po postupné demontáži veškerých nepolitických zdrojů moci a institucí společenské samosprávy“.⁷¹

Existence holocaustu byla podložena třemi prvky, díky kterým mohl vzniknout. Zaprvé se jednalo o ideologii, tedy tvorbu jisté vize do budoucnosti, jež vedla k přeměně antisemitismu na ideologii rasismu. Druhým prvkem pak byla instrumentálnost, jejímž prostřednictvím se dosahovalo stanovené vize. Jednalo se o byrokracii, o níž byl Bauman ve svém díle zcela přesvědčen, že pokud má plán a zadaný cíl, je schopna genocidního jednání. Jak již bylo nastíněno výše, holocaust byl produktem byrokracie. Posledním, tedy třetím prvkem byla paralyzovaná společnost. Zde Bauman poukazuje na to, jak moderní společnost naučila lidi, aby odvraceli zrak od ošklivých nesprávných věcí a dělali, že nic neslyší. Jinými slovy, zbavili se morální zodpovědnosti, což opět souviselo s Židy, kteří byli označeni, a tím se stali pro společnost „neviditelní“.

Dle Baumana nebyl příčinou holocaustu antisemitismus, jelikož holocaust představoval oproti antisemitismu něco nového. Historická analýza antisemitismu podaná Baumanem směřovala k nesmyslnosti křesťanského antisemitismu a ke spekulaci, kde vznikla ona nenávist a hranice mezi Židy a společností, tj. zdali to mělo za následek křesťanství či sociální a ekonomické podmínky. Podle autora přispívalo odcizení Židů k sebedefinici křesťanství a jeho pospolitosti. To, že Židé křesťanství odmítali, vedlo ke stále větší síle samotného křesťanství, jelikož tím nebyly splněny stále všechny cíle. „*Křesťanství propůjčovalo Židům mocné a zlověstné kouzlo, které by jinak neměli*“.⁷² Toto přesvědčení pak „žilo“ až do modernity, kde se objevil „abstraktní Žid“ neboli prototyp všech ostatních Židů, již žili na vyhrazených místech křesťanské Evropy.

Není jasné, zda se autor pokouší propojit definici holocaustu s tím, že byl důsledkem antisemitismu, což však odmítá, s pojetím především židovských historiků, kteří připisují Židům holocaust jako jejich soukromé vlastnictví a neuznávají všeobecný smysl holocaustu. Avšak zde se staví do opozice Baumanův kladný vztah k H. Arendtové či k R. Hilbergovi, kteří byli Židé.

⁷¹ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7419-028-5. s. 14.

⁷² BAUMAN, Z., pozn. 71, s. 75.

Ona bezprecedentnost neboli jedinečnost holocaustu, jedinečnost vůdců i obětí, dodává holocaustu všeobecný význam, neboť nynější etnické či náboženské skupiny by se kdykoli mohly stát stejně jedinečnými, jako byli němečtí nacisté a Židé. Holocaust by se tedy mohl opakovat, a to s jediným rozdílem, že my bychom byli buď oběťmi či vůdci.

2.3 Komparace názorů uvedených autorů na problematiku holocaustu

V této podkapitole bude hlavním cílem vylíčit, rozčlenit, interpretovat, shrnout a následně porovnat názory obou autorů na problematiku holocaustu. Budou zde obsaženy jak shodné, tak i rozporné pohledy Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana týkající se právě holocaustu. Už tím, že H. Arendtová popisuje problematiku holocaustu spíše z politického hlediska, zatímco Z. Bauman je sociolog, je předvídatelné, že názory obou autorů rozhodně stojí za to prezentovat.

2.3.1 Společný pohled na problematiku holocaustu Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana

Jedním z argumentů, jenž spojuje tyto dva autory, je, že oba chápou lid jako důležitý prvek pro realizaci genocidy. U H. Arendtové se toto přesvědčení objevuje v jejím díle *Eichman v Jeruzalémě*: „*Eichman nebyl Jago ani Macbeth, nic nebylo vzdálenější jeho mysli než ona odhodlanost Richarda III. stát se lotrem. Pomíneme-li jeho mimořádnou horlivost, s níž toužil po osobním povýšení, žádné motivy neměl. Jemu jenom nikdy nedocházelo, co ve skutečnosti dělá. V principu si uvědomoval, oč šlo...nebyl hloupý. To, co ho predisponovalo, aby se stal jedním z největších zločinců nacistické epochy, byla naprostá nepřítomnost myšlení, něco, co v žádném případě není totožné s hloupostí. Naučení, které si bylo možno odnést z Jeruzaléma, bylo následující: právě tato vzdálenost od skutečnosti a tato nepřítomnost myšlení je s to způsobit větší zkázu než všechny instinkty ke zlu dohromady, které možná člověk v sobě má*“.⁷³

Z. Bauman své argumenty objasňuje následovně: „*Zpětně se zdá být realita holocaustu ve srovnání s jeho posmrtným životem prostá a jednoznačná: určití lidé metodicky a systematicky vraždili určité jiné lidi, které ještě jiní lidé předtím určili k likvidaci, a další lidé to pozorovali – zoufale, lhostejně či s téměř neskrývanou radostí*

⁷³ ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichman v Jeruzalémě*. Praha, 1995. ISBN 80-204-0549-6. s. 357-358.

– a neudělali nic proto, aby vraždění zastavili, nebo toho udělali příliš málo. Existovali zlí vražedníci, nevinné oběti a přihlížející, kteří byli zlí či nevinní různou měrou“.⁷⁴ Nepatrným rozdílem mezi těmito argumenty je pouze to, že H. Arendtová se přímo zaměřila na jednoho viníka, zatímco Z. Bauman dává vinu lidu jako celku. Oba však zdůrazňují nepřítomnost rozumu, naprostou lhostejnost a mechaničnost lidského jednání s cílem o to zachránit sebe sama. Za určitých podmínek je tedy nutné obávat se spíše lidí, kteří dodržují zákony a příkazy než těch, kteří se proti nim staví do opozice.

2.3.2 Rozdíly v pojetí problematiky holocaustu mezi Hannah Arendtovou a Zygmuntem Baumanem

I přesto, že se oba autoři zaměřují na pojetí holocaustu, lze u Baumana najít hlubší pojetí v tom smyslu, že Bauman pojímá holocaust jako židovskou tragédií, jež je z velké části součástí modernity směřující k totalitní nadvládě. Autorovo pojetí holocaustu je přímočařejší a více zaměřené na dané téma. I když se Bauman ve své analýze „řídí“ sociologickými teoriemi, stále je podrobuje neskrývané kritice, především z morálního hlediska, jež se mu z hlediska sociologického jeví jako neúplné. Oproti sociologii Bauman poukazuje na to, že zlo holocaustu je absolutní.

Dále Bauman poukazuje na to, že židovská elita byla nucena spolupracovat s nacisty a že pokud by tomu tak nebylo, měli by nacisté mnohem více práce s organizací, jež v tomto případě vedla židovská elita. Jinými slovy neměli nacisté práci, obstarávat si Židy do transportů, jelikož jim je samy židovské rady „předhazovaly“ rovnou v sepsaných seznamech. Zástupci ze strany židovské elity byli naivně přesvědčeni, že spoluprací s nacisty zachraňují sebe i ostatní. Zde Bauman poukazuje na to, že židovská tradice zakazovala vydat jednoho pro záchranu mnoha, a že Židé měli možnost volby, tj. odpor, jehož výsledkem by byla bolestivá smrt či smíření se s osudem a následná rychlá smrt v plynových komorách. Tento názor je však příliš volnomyšlenkářský. Židé možná mohli mít možnost volby, ale ztráta blízkých a strach z vlastní smrti nedovolil přemýšlet o ničem jiném.

Arendtová byla toho názoru, že pokud by židovská elita s nacisty nespolupracovala, mohlo dojít ke zcela odlišným a lepším výsledkům holocaustu. Oproti Baumanovi byla též zapřísáhlou sionistkou. To, že je Židovkou, pro ni znamenalo mnohé. Chtěla za Židy bojovat a psát své práce vyloženě na židovské téma.

⁷⁴ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7419-028-5. s. 309.

Proto se přidala k sionistům, protože jako jediná skupina něco „dělali“. V souvislosti s hrozbou, že bude sama převezena do koncentračního tábora, stala se členkou Světové sionistické organizace a pomáhala zachraňovat židovské děti transportem do Palestiny.

2.3.3 Shrnutí

Hannah Arendtová

I přes vlastní angažovanost v sionistické organizaci, měl vztah Hannah Arendtové k sionismu dvojitý ráz: snaha sionistů o to být aktivní, tedy řešit výhradně židovskou otázku, byla kladná. Avšak fixovanost na Palestinu, jakožto na výjimečné místo, sváděla k tomu zaměřovat se na Židy právě jako na samostatnou skupinu, jež má své vlastní dějiny, které nesouvisí s dějinami Evropy, a tudíž řešit Židy jako problém mimo Evropu.

Spousta historických tezí k antisemitismu, jež Hannah Arendtová prezentovala, jsou ovlivněny a odvíjí se od rasistických antisemitských teorií nacistických „dějin“. Není ani tak klíčové to, proč autorka použila zrovna tyto zdroje, jako spíše to, co tím naznačovala. Jestli to, že se stydí za svůj původ, či že není kvalitním historikem, nebo jí prostě bylo jedno, co si o ní druzí budou myslet skrze kritiku jejích děl.

Tento poznatek též souvisí s teorií, která směřuje ke spoluzodpovědnosti Židů za vznik antisemitismu, neboli s tím, že Hannah Arendtová byla zapřísáhle přesvědčena o pravdivosti dějinného konfliktu mezi Árijci a Židy. Tedy nejspíše ji zde motivovalo pojetí konfliktu „dvou stran téže mince“/ na stejné úrovni, tj. antisemiti versus jejich oběti a vzájemná odpovědnost za nenávisť jedněch vůči druhým.

Současná kritika historiků díla *Původ totalitarismu* je zcela na místě. Stejně tak obdiv vůči Hannah Arendtové, jejíž osobnost se nejvíce projevila na poli politického myšlení i filosofie, je zcela nutný. Už jen to, že dokázala v jistém okamžiku inspirovat stovky lidí k vlastnímu svobodnému projevu a myšlení, je více nežli úctyhodné.

Hannah Arendtová byla Židovka, která se svým původem pyšnila a nikdy ho nezapřela. Jejím cílem bylo válčit proti antisemitismu a totalitarismu, což se zcela zřetelně odrazilo v jejím díle, jež prostupuje touto prací – *Původ totalitarismu*.

Zygmunt Bauman

Podle Baumana bylo jednou z nejdůležitějších věcí to, že holocaust byl převážně zinscenován vzdělaným a civilizovaným národem. V tomto smyslu se pak sama státní

byrokracie stala nástrojem genocidy. Dále z Baumanova pojetí holocaustu vyplývá, že holocaust by nejspíše, nebýt modernity, nebyl možný. Zde pak vyvstává otázka, co stvořilo zápornou část modernity, jež stvořila holocaust? Zaprvé existoval jakýsi plán modernity, jehož cílem bylo zlepšit společnost jako takovou. Zadruhé moc modernity, shromážděná proto, aby zrealizovala zmíněný plán, a zatřetí propojení plánu s vylepšením společnosti a s mocí modernity, obojí ztělesněné prostřednictvím byrokracie. Avšak modernita nebyla sama o sobě spouštěčem holocaustu.

Dále tu byl antisemitismus neboli nenávist k Židům. Tato ideologie 19.st. však samostatně nebyla schopna něco jako holocaust stvořit. Aby došlo ke stvoření „moderní genocidy“, bylo nutné spojit antisemitismus s jistými prvky, jejichž prostřednictvím holocaust vznikne, tj. propojení antisemitismu s výše uvedenou modernitou a jejími prostředky k násilí. Právě moderní prvek této genocidy je klíčovým pro viditelnou odlišnost holocaustu od jiných hromadných vražd, které se udály v minulosti. Holocaust byl, jako moderní genocida, započat s cílem vylepšit společnost jako takovou. Zde je pak nutné doplnit tento argument přímo autorovými slovy: „*Holocaust je vedlejším produktem moderního tíhnutí k plně naplánovanému, k plně kontrolovanému světu, které se vymklo kontrole a pustilo se na scestí*“.⁷⁵ Jednalo se tedy o selhání modernity s jejím cílem zlepšit společnost, což bylo propojeno s byrokracií, jako nástrojem modernity.

Bauman se poté zaměřuje na otázku, jak mohlo k takovému selhání dojít či jak zabránit tomu, aby k němu opět došlo? Autor zastává jedinou formu vlády, jež je schopna něčemu, jako byl holocaust, zabránit, tj. demokracie. Ta je dle Baumana jediná způsobilá zajistit pluralitu, která „*je nejlepším preventivním lékem proti tomu, aby se morálně normální lidé dopouštěli morálně nenormálního jednání*“.⁷⁶ Nelidské chování totiž není způsobeno nenormálností lidí, ale celkovými vztahy mezi lidmi ve společnosti jako takové. Pluralita, neboli mnohost, má tedy sloužit k tomu, aby lidé, i v dnešní době nesešli na scestí a nedošlo opět k něčemu takovému, jako byl právě holocaust.

Díky pluralitě, již Bauman prosazoval, se nyní dostáváme k samotnému jádru autorova díla, tj. k morálce. Důvodem, proč se autor domnívá, že modernita byla příčinou holocaustu, je to, že modernita nahradila morálku morálkou technologie. Zde

⁷⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. ISBN 978-80-7419-028-5. s. 145.

⁷⁶ BAUMAN, Z., pozn. 75, s. 230.

autor poukazuje na to, že by toto nahrazení nebylo tak jednoduché, pokud by se lidé tak snadno nevzdávali odpovědnosti za své činy tím, že pokud jsou někým řízeni a působí jako pouhý nástroj, nedělá jim problém ublížit druhým. Jinými slovy: pokud je člověk řízen autoritou, jeho chování je jaksi mechanicky řízeno, tudíž se nejedná o fyzické poškození druhé osoby, ale pouze o technické provedení „úkolů“.

S tímto též souvisí přeměna Žida na Žida abstraktního, tj. na někoho, kdo budí ve společnosti jakýsi stav ohrožení. Proto, aby vznikla „moderní genocida“, bylo dle Baumana nutné učinit takovouto transformaci. Pokud je totiž jednání čistě racionální a mechanické, nefunguje u člověka při výkonu zadaného úkolu sociální citění, ale jedná se pouze, jak již bylo řečeno, o technické provedení. Autor tento proces přímo označuje termínem „*nelidskost jako funkce sociální vzdálenosti*“.⁷⁷

Při určování definice morálky, která byla vhodným nástrojem pro „zastavení“ holocaustu, se Bauman přiklání k pojetí E. Lévinase, tj. „bytí s druhými“. Toto pojetí, dle Baumana, představuje moji odpovědnost za druhého, a tím se stává smyslem onoho morálního jednání. Bytí s druhým souvisí s blízkostí k druhému a s odpovědností vůči němu. Dojde-li k oddělení, k přeměně na tzv. abstraktního jedince, dostává se k moci byrokracie, jednání jedince se mění z morálního na technické a může dojít k moderní genocidě. Avšak „*společnost možnost nemorálního chování ve skutečnosti spíše zvětšuje, než zmenšuje*“.⁷⁸ Proto je tedy nutné hledat důvody poklesu morálky ještě před vznikem společnosti a stále se řídit oním pojetím „bytí s druhým“.

⁷⁷ BAUMAN, Z., pozn. 76, s. 217.

⁷⁸ BAUMAN, Z., pozn. 77, s. 269 – 270.

3 Pohled na problematiku Holocaustu v dnešní době

Kapitola pojednává o pamětnici na holocaust – Martě Kottové, jež se dodnes aktivně zapojuje do všech akcí, které jsou nápomocny při pochopení toho, co byl holocaust, a co všechno způsobil. Děj bude započat příběhem o této neobyčejné ženě, která byla vězněna v koncentračních táborech Osvětim a Terezín, jakožto pravým obrazem hrůz holocaustu, kterými tato žena a tisíce dalších lidí muselo projít. Mezníkem příběhu bude interpretace Marty Kottové a následná komparace jejích názorů na problematiku holocaustu, s názory Hannah Arendtové a Zygmunta Baumana. Závěrem této práce bude celkové shrnutí problematiky holocaustu ozvláštněno medailonky týkajícími se pamětnice Marty Kottové a jejího životního příběhu.

3.1 Marta Kottová

Život

Marta Kottová, rodným jménem Marta Lašová, se narodila 22. února r. 1929, v Černovicích u Tábora. Když jí byly tři roky, přestěhovala se se svými rodiči a bratrem Viktorem, který byl o šest let starší, do Prahy. Zde se později stala členkou skautského oddílu a Sokola.⁷⁹

Martin bratr Viktor byl deportován do koncentračního tábora v Terezíně 1. prosince r. 1941. O půl roku později, v červnu r. 1942, pak byla deportována do Terezína i Marta se svými rodiči. Marta dostala číslo 505. V Terezíně Marta chvíli žila spolu s matkou, poté však byla přesunuta do dívčí cely. V září r. 1944 byla rodina Lašových transportována do Osvětimi. Marta a její bratr Viktor přežili, jejich rodiče však nikoli.

Když je Martě téměř šestnáct let, je téměř svobodná. Dostává se z Osvětimi, přes tábor Gross – Rossen, do továrny v Mahrensdorfu, kde jí buď čeká smrt, nebo svoboda. Nakonec Marta jen „o vlasek“ uniká pochodu smrti a rodí se znovu. Smrti v koncentračním táboře se též vyhnul i Martin bratr Viktor, který uprchl z transportu

⁷⁹ Wikipedie. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 15. 5. 2014 [vid. 20. 9. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marta_Kottová

smrti a již čekal na Martu v Praze u jejich známých.⁸⁰ Marta poté žila v Praze, byla dvakrát vdaná a má syna, vnoučata i pravnoučata. Nyní žije v Liberci, aktivně se zapojuje do všech možných projektů týkajících se tématu holocaustu, a stále žije naplno a s vděkem za druhou šanci.

Práce

Marta Kottová je dodnes velmi aktivní předsedkyní Historické skupiny Osvětim, chodí přednášet do škol, a roku 2008 získala státní vyznamenání – medaili Za zásluhy o stát v oblasti výchovy II. stupně.⁸¹ S tím souvisí i to, že Marta Kottová aktivně přednáší o svém osudu jak v českých, tak v německých školách a s podivem mluví o tom, že v Německu je mnohem více znalostí o holocaustu nežli u nás. *„Ať mně nikdo neříká, že děti nemají zájem! Děti jsou vynikající. Jen se s nimi o tom nikdo nebaví. V učebnici moc nenajdou a bohužel ani často nevědí, kdy se narodil prezident Masaryk. 7. března 1850, což věděli i Němci, kteří právě v tento den poslali do plynu největší počet Čechů, tj. čtyři tisíce. Tito lidé šli na smrt a zpívali českou hymnu. Bylo to tak hrozné, že i tehdy takzvané komando smrti odmítlo tyto lidi do plynu poslat. Esesáci se mohli zbláznit. Komando bylo pomocí střelby zahnáno do plynu spolu s vězni....“⁸²*

3.1.1 Interpretace Marty Kottové na dané téma

V tomto bodě bude práce směřovat k minulosti již zmíněné hrdinky Marty Kottové, která je dodnes oslavována za své zásluhy ohledně pořádání pietních akcí na památku obětí holocaustu, přednášení na školách, jež je směřováno k výchově a vzdělávání dětí v oblasti problematiky holocaustu a neustálého projevování úcty těm, kteří neměli takové štěstí, jako ona sama. Dále zde budou uvedeny jisté momentky z jejího dětství, související s holocaustem, a to jak v podobě interpretace Marty Kottové, tak též v podobě medailonků o této pozoruhodné ženě, jež jsou dostupné z mnoha zdrojů, které zachycují Martu Kottovu takovou, jakou chce sama být, takovou, jak ji všichni vidí... Plnou života a vděku za druhou šanci žít.

⁸⁰ SLÁDEK, L. Kam po Česku. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 2. 4. 2009 [vid. 10. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.kamposesku.cz/clanek/7266/marta-kottova>

⁸¹ JELÍNEK, J. Rozhlas. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 23. 11. 2008 [vid. 15. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/520329

⁸² ŠVECOVÁ, J. Deník. *Dívala jsem se do očí Josefu Mengelemu* [online]. Aktualizováno 27. 1. 2011 [vid. 20. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/divala-jsem-se-do-oci-josefu-mengelemu20110127.html

Život před lágrem

Marta Kottová stihla vystudovat pouze pět tříd národní školy. Po rozřazení lidí na Židy a Nežidy probíhala výuka tak, že se každý den pět dětí sešlo v jedné židovské domácnosti, kde pod dohledem učitele probíhala tajná výuka. Marta byla jednou z těch, jež měla během tohoto období štěstí, že měla možnost opět, alespoň na chvíli, vrátit se do školní lavice. Záviděla ostatním dětem, dodnes má nostalgii při tom, když přednáší ve školách, že jiné děti měly, a dnes mají možnost studovat. Jejím snem bylo stát se lékařkou. Později dostala Marta od svého tatínka pro útěchu psa se jménem Mikina. Musela ho však později odevzdat německým vojákům, což jí znamenalo...dodnes na to nemůže zapomenout.

Transport do Terezína

Do Terezína byla Marta převezena i s rodiči a bratrem Viktorem. Nemohli si s sebou vzít žádný majetek. Otec Marty byl slepý a svého majetku se nechtěl vzdát. Dohodl se tedy se sousedem, aby mu pomohl do slepecké hole vyvrtat díru, Marta mu pomáhala peníze motat do ruličky a vyplnit jimi hůl. Každý vězeň měl povolené zavazadlo s hmotností 50kg, každý si vzal něco zbytečného, jak Marta uvádí, „*já si vzala knížku Dášenska*“.⁸³

Život v Terezíně

Marta byla převezena do Terezína transportem AAR. Její číslo bylo 505. Píseň, kterou složili chlapci z AK transportu v sudetských kasárnách a která dodnes Martě Kottové visí v paměti v souvislosti se životem v Terezíně: „*Refrén: Sedíme v prdeli Terezín zvané, žereme topinky nenamazané. Už se to houpá, už se to šoupá, už se to šponuje, vojna tu je. První sloka: Na tři dni fasujem tři čtvrtě chleba, na den to vystačí na dva i třeba. Druhá sloka: Jednou za týden máme knedlíky, to je vám pohádka plněná řípou. Za měsíc fasujem tři lžičky soli, abysme viděli, jaký jsme voli. Třetí sloka: A až se nažere to starý prase (Hitler), poženem gestapo do třetí říše. Po krachu v břiše prasknou mu plíce, budeme zase v té republice...*“⁸⁴

K obědu dostávali vězni v Terezíně tři až čtyři nahnilé brambory ve slupce s hořčicovou omáčkou. K večeři byl chleba na tři dny, k němu někdy kousek margarínu

⁸³ Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 1. [video]. In: Youtube [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-9mvomBols8>

⁸⁴ Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 1. [video]. pozn. 83.

či paštiky a něco jako mléko. Marta si pamatuje i na to, že se v Terezíně mezi vězni slavily i narozeniny. Každý dal k dispozici kousek chleba, oslavenci se vyrobil chlebový dort a dovnitř se schoval ukradený krém na boty.

Marta prodělala v Terezíně mnoho závažných chorob. Spálou počínaje, žloutenkou, tyfem a encefalitidou konče. Na tyto nemoci umíralo v Terezíně mnoho lidí, většina právě na tyfus. Dodnes Marta vzpomíná na svoji maminku, od které byla oddělena na základě rozhodnutí židovského vedení ghetta. S vděkem vzpomíná na to, že díky tomu měla možnost se tajně učit s ostatními dětmi v Terezíně.

Život v Osvětimi

V roce 1944 byla Marta s rodinou transportována do Polska. Tři dny byla Marta spolu s dalšími vězni uzavřena ve vagónu. K dispozici měli pouze jeden nočník, který koloval mezi všemi. Marta byla tou, která z důvodu, že seděla nejbliž okénku, vylévala výkaly všech ven.⁸⁵ Po třech dnech byli všichni vězni vymláčeni na rampu v Osvětimi. Marta zůstala s maminkou, jejího otce od nich nadobro oddělili. Zde Marta poprvé spatřila Mengela a pochopila, že součástí kouře, linoucího se z komínů, jsou i její rodiče.

Zacházení s vězni v Osvětimi bylo oproti Terezíně nesrovnatelné. V souvislosti s tím Marta Kottová uvádí jako příklad vykonávání potřeby na latríně. Vězni seděli jeden vedle druhého a byli mláceni proto, že jim to podle vojáků, kteří je u toho hlídali, trvalo moc dlouho. Dodnes Marta nechápe, že Osvětim přežila.

Druhá šance

Po útěku z Osvětimi Marta, s dalšími šesti vězenkyněmi, došla za tři dny pěšky do Prahy, kde se shledala se svým bratrem Viktorem. Marta: „*Od dětství jsem ráda cestovala a první, kdo mi to umožnil, byl Hitler....*“⁸⁶ Tímto výrokem dnes Marta zlehčuje své utrpení, které jí, její rodinu a tisíce Židů postihlo.

3.1.2 Shrnutí

Vztah Marty Kottové k tragédii zvané holocaust je do dnešní doby naplněn úctou k těm, kteří Židům i přes zákaz a riziko, že za to budou potrestáni, pomáhali, jak

⁸⁵ Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 2. [video]. In: *Youtube* [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=EHc4jz-GOnM>

⁸⁶ Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 3. [video]. In: *Youtube* [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ndHtNFOjPC4>

jen to šlo. Ať už se jednalo o jídlo či léky proti nemocem, které se v koncentračních táborech vyskytovaly. Jak již bylo řečeno, tak byl Terezín oproti Osvětimi hotový luxus. „V Terezíně nás bylo třicet pět v jedné místnosti, v Osvětimi jsme však byli nuceni být po třiceti na kavalci o třech patrech. Pět a pět naproti sobě. V Osvětimi jsme byli nazí na holých prknech a hlavně bez maminek“.⁸⁷

To, že i dnes lidé rozlišují lidi podle barvy a ne podle toho, jací ti lidé opravdu jsou, Martu velmi pohoršuje. Je-li člověk černý nebo bílý, je-li člověk Cikán či nikoli, to je to nejmenší. „Viděla jsem jít do plynu svoji maminku i spoustu romských. Obojí bylo, je a bude velkou tragédií“.⁸⁸

Marta Kottová měla překrásné dětství. Už ve svých pěti letech byla skautkou, měla pejska, rodinu, a mohla chodit do školy. To, co následovalo, bylo již zmíněno výše. Transport do Terezína a následný přesun do Osvětimi byl pro ni koncem jejího života a začátkem pekla, ve kterém ztratila kontrolu nad pojmem času. Přesto dnes Marta necítí zášť vůči Němcům a nepřikládá jim vinu za to, co spáchali jejich předci.

S hrdostí, která Martu nikdy neopustila, vždy uváděla to, že je Češka vychovávána v náboženství židovském. Po návratu do Prahy se Marta zapřísáhla, že nikdy nevstoupí na žádný hřbitov. „Moji rodiče nemají hrob a na mě to velmi špatně působí. Přesto na vyšehradský hřbitov jdu velmi ráda...tady se mohu poklonit našim velikánům, jako byl Karel Čapek či Božena Němcová“.⁸⁹

3.2 Komparace tezí Hannah Arendtové, Zygmunta Baumana a Marty Kottové v souvislosti s problematikou Holocaustu

Tato podkapitola bude zaměřena na komparaci názorů na holocaust z pohledu třech hlavních osob, o nichž se pojednává v této práci. Bude se zde jednat o porovnání stránky filosofické, tedy zčásti odborné a stránky lidské, neboli ze života. I přesto, že každé ze tří pojetí je samo o sobě ojedinělé a nesrovnatelné s ostatními, dají se zde najít shody, či alespoň obdobné myšlenky, týkající se problematiky holocaustu. Tedy toho, na co jsou názory Hannah Arendtové, Zygmunta Baumana a Marty Kottové zaměřeny.

⁸⁷ CANDA, J. Laska – One Out of Millions Part 1. [video]. In: *Youtube* [online]. 11. 3. 2010 [vid. 5. 12. 2014]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Wqi58_lyA34

⁸⁸ CANDA, J. Laska – One Out of Millions Part 3. [video]. In: *Youtube* [online]. 12. 3. 2010 [vid. 5. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ygAbcZv0hUs>

⁸⁹ SIROTEK, J., STEHLÍK, I., MAJSTOROVÍČOVÁ, A. Vzkaz Marty Kottové [video]. In: *Česká televize* [online]. 2011 [vid. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10160488386-vzkaz/211452801410001-vzkaz-marty-kottove/>

Hannah Arendtová, Zygmunt Bauman, Marta Kottová

Jak již bylo zmíněno, Hannah Arendtová a Zygmunt Bauman pojímali problematiku holocaustu spíše z odborného hlediska, tj. napsali díla, v jejichž obsahu lze nalézt mnoho teorií a myšlenek, které nás zavedou k jejich vysvětlení toho, co Holocaust zavinilo a proč vůbec vznikl. I přesto lze mezi těmito, zcela odlišnými lidmi, nalézt shodu.

Hannah A., Zygmunt B. i Marta K. mají stejný původ, a to židovský. Ovšem každý z nich měl svůj osud. Bauman emigroval do Velké Británie a stal se z něj velevážený sociolog. Z Arendtové se stala politická filosofka, která svou prací dokázala inspirovat nespočet lidí, vždy se pyšnila svým původem a tvrdě za něj bojovala. M. Kottové bohužel osud nedopřál, aby se stala lékařkou, jak o tom od dětství snila. Přesto se z ní stala výjimečná žena bojující za svůj původ a nikdy neztrácející naději.

Arendtová a Bauman tedy měli „štěstí“ v tom, že si mohli nějakým způsobem vybrat cestu, po které se vydají. Emigrace Z. Baumana do Velké Británie byla, je a bude velkým přínosem pro židovské dějiny. I přesto, že se zaměřil především na kritiku sociologie a na hledání důvodu a zdroje holocaustu a na vytyčování definic toho, co je modernita, tak je jeho dílo velkým přínosem z hlediska problematiky holocaustu jako takové.

H. Arendtová též emigrovala z Německa, a to do Paříže. S myšlenkou pomsty a nenávisti vůči Hitlerovi se angažovala u sionistů a zaměřila se, výhradně politicky, na židovský problém a na věnování se vlastní práci, tedy výhradně židovské. To, že se vyhnula transportu do koncentračního tábora, bylo příčinou, že se o zvěrstvech, která byla prováděna na Židech, dozvěděla až roku 1943, a to z důkazů, které se k ní donesly z Osvětimi.⁹⁰ I přesto se vždy všemu, co se odehrálo, snažila porozumět právě prostřednictvím psaní, které bylo zaměřeno též na úctu a obdiv k „jejímu“ národu.

Porovnat osobní zážitky Marty Kottové s okrajovými osobními zkušenostmi Arendtové a Baumana není zcela možné, stejně tak, jako snaha porovnat geniální a odborné zkušenosti H. Arendtové a Z. Baumana s laickými, i když zcela jedinečnými zkušenostmi Marty Kottové. Přesto je mezi těmito lidmi cítit jisté propojení, ať už

⁹⁰ BLÁHOVÁ, A. Hannah Arendtová: Podstatné je pro mě porozumět. In: *Roš chodeš* [online]. 2006, prosinec [vid. 8. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2006/12/arendt_100

z hlediska jejich společného původu či z hlediska soudržnosti s těmi, kdož holocaust nepřežili.

Závěr

Hlavním úkolem této bakalářské práce bylo provést průnik do myšlenkových teorií Hannah Arendtové a Zygmunta Baumna z hlediska tématu práce – problematiky holocaustu. Tato práce měla též odhalit komparaci odborných poznatků na problematiku holocaustu s poznatky lidí, kteří holocaust zažili na vlastní kůži.

V první části práce byly odhaleny duševní pochody, které vedly Hannah Arendtovou, Zygmunta Baumana a neméně známé autory k zabývání se myšlenkami o holocaustu a psaním svých prací právě na již zmíněné téma. Jednalo se zde o stručné přiblížení autorů a o strukturovanou interpretaci jejich děl v návaznosti na pochopení smyslu jejich prací. Přínosem této části by mělo být snadnější pochopení částí následujících.

Druhá část práce se pak zabývá interpretací klíčových děl autorů, o nichž je pojednáváno v průběhu celé práce. Jedná se o Hannah Arendtovou a její dílo *Původ totalitarismu I-III* a o Zygmunta Baumana a jeho dílo *Modernita a Holocaust*, o kterém je již stručná zmínka též v předchozí části. V závěru je umístěna komparace názorů těchto autorů na problematiku holocaustu, jejich společné a rozdílné pojetí na dané téma, následně shrnutí jejich vyjádření a celkový pohled autora práce na tyto významné osobnosti v návaznosti na prostudování biografických údajů týkajících se jejich života a na četbu jejich děl.

Třetí a poslední část práce se zaměřuje na interpretaci pamětnice na holocaust, dámy jménem Marta Kottová. Tato část má především za cíl přiblížit problematiku holocaustu těm, kteří se touto tematikou nezabývají příliš do hloubky. Dále je zde snaha o to co nejlépe se vcítit do člověka, který hrůzy holocaustu prožil na vlastní kůži, přišel při tom o téměř celou rodinu, a přesto je s hrdostí a s chutí do života stále schopen dělit se o své zkušenosti a zážitky.

V závěru práce je pak provedena komparace Hannah Arendtové, Zygmunta Baumana a Marty Kottové z hlediska problematiky Holocaustu. I přesto, že každého jednotlivě lze považovat spíše za unikát či originál bez možnosti kopírování jejich myšlenek, mají tito lidé něco společného. Jejich původ a vyznání bylo, je a bude židovské.

Seznam literatury

1. ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichman v Jeruzalémě*. Praha, 1995. ISBN 80-204-0549-6. s. 347.
2. ARENDTOVÁ Hannah. *Krize kultury*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0424-4. s. 13-14.
3. ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu: I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996. s. 675. ISBN 80-86005-13-5.
4. ARENDTOVÁ, Hannah. *Život ducha*. Aurora 2001. ISBN 80-7299-041-1. s. 4.
5. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha, 2010. s. 330. ISBN 978-80-7419-028-5.
6. BAUER, Jehuda. *Úvahy o holokaustu*. Praha, 2009. s. 272. ISBN 978-80-200-1739-0.
7. BLÁHOVÁ, A. Hannah Arendtová: Podstatné je pro mě porozumět. In: *Roš chodeš* [online]. 2006, prosinec [vid. 8. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2006/12/arendt_100
8. CANDA, J. Laska – One Out of Millions Part 1. [video]. In: *Youtube* [online]. 11. 3. 2010 [vid. 5. 12. 2014]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=Wqi58_lyA34
9. CANDA, J. Laska – One Out of Millions Part 3. [video]. In: *Youtube* [online]. 12. 3. 2010 [vid. 5. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ygAbcZv0hUs>
10. Citáty slavných. *Hannah Arendtová* [online]. [vid. 14. 7. 2014]. Dostupné z: http://citaty-slavnych.cz/autor/Hannah_Arendtová
11. FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*, 2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 175. ISBN 80-7192-848-8.
12. JELÍNEK, J. Rozhlas. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 23. 11. 2008 [vid. 15. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/520329
13. MARXOVÁ, A. Neměli šanci a vzdorovali. In: *Roš chodeš* [online]. 2007, srpen [vid. 3. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2007/08/bauer
14. MARXOVÁ, A. Úvahy o Holokaustu. In: *Roš chodeš* [online]. 2009, září [vid. 3. 9. 2014]. Dostupné z: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2009/09/bauer_uvahy

15. SIROTEK, J., STEHLÍK, I., MAJSTOROVIČOVÁ, A. Vzkaz Marty Kottové [video]. In: *Česká televize* [online]. 2011 [vid. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10160488386-vzkaz/211452801410001-vzkaz-marty-kottove/>
16. SLÁDEK, L. Kam po Česku. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 2. 4. 2009 [vid. 10. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.kampocesku.cz/clanek/7266/marta-kottova>
17. Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 1. [video]. In: *Youtube* [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-9mvomBolS8>
18. Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 2. [video]. In: *Youtube* [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=EHC4jz-GOnM>
19. Sladké nic – mezi dětskou hrou a smrtí – část 3. [video]. In: *Youtube* [online]. 21. 1. 2011 [vid. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ndHtNFOjPC4>
20. ŠVECOVÁ, J. Deník. *Dívala jsem se do očí Josefu Mengelemu* [online]. Aktualizováno 27. 1. 2011 [vid. 20. 11. 2014]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/divala-jsem-se-do-oci-josefu-mengelemu20110127.html
21. Wikipedie. *Hannah Arendtová* [online]. Aktualizováno 28. 10. 2014 [vid. 30. 10. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Hannah_Arendtová
22. Wikipedie. *Holokaust* [online]. Aktualizováno 15. 12. 2014 [vid. 16. 12. 2014]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Holokaust>
23. Wikipedie. *Jehuda Bauer* [online]. Aktualizováno 11. 7. 2014 [vid. 12. 8. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jehuda_Bauer
24. Wikipedie. *Marta Kottová* [online]. Aktualizováno 15. 5. 2014 [vid. 20. 9. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marta_Kottová
25. Wikipedie. *V. E. Frankl* [online]. Aktualizováno 16. 8. 2014 [vid. 5. 9. 2014]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Viktor_Frankl
26. Wikipedie. *Zygmunt Bauman* [online]. Aktualizováno 14. 1. 2015 [vid. 20. 1. 2015]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Bauman
27. WordPress. *Esej o nerovnosti lidských ras* [online]. Aktualizováno 4. 6. 2011 [vid. 10. 12. 2014]. Dostupné z: <http://gobineau.wordpress.com/2011/04/06/esej-o-nerovnosti-lidskych-ras/>

Přílohy

Příloha A: CD ROM